

HOOFDSTUK III

OVER DE ROEPING TOT HEILIGHEID IN DE HEDENDAAGSE WERELD

APOSTOLISCHE EXHORTATIE
GAUDETE ET EXSULTATE
VAN DE HEILIGE VADER
FRANCISCUS

1. “Verheugt u en juicht” (Mat. 5, 12), zegt Jezus tot hen die worden vervolgd of vernederd om zijnentwil. De Heer vraagt alles en wat Hij biedt, is het ware leven, het geluk waarvoor wij zijn geschapen. Hij wil dat wij heilig zijn, en verwacht niet dat wij ons tevreden stellen met een middelmatig, verwaterd, onsamenhangend bestaan. In feite is vanaf de eerste bladzijden van de Bijbel op verschillende wijzen de roeping tot heiligheid aanwezig. Zo nodigde de Heer Abraham uit: “Richt uw schreden naar mij en gedraag u onberispelijk” (Gen. 17, 1).

2. Men moet hier niet een verhandeling verwachten over heiligheid met veel definities en distincties die dit belangrijke thema zouden kunnen verrijken, of met analyses die men over de middelen van heiligmaking zou kunnen maken. Mijn nederig doel is opnieuw de roeping tot heiligheid te laten klinken en te proberen deze vorm te geven in de huidige context met zijn risico's, uitdagingen en mogelijkheden. Want de Heer heeft ieder van ons uitverkoren om in liefde “heilig en vlekkeloos te zijn voor zijn aangezicht” (Ef. 1, 4).

I De roeping tot heiligheid

De heiligen die ons bemoedigen en ons begeleiden

3. In de Brief aan de Hebreëen worden verschillende getuigen genoemd die ons bemoedigen om “vastberaden de wedstrijd te lopen waarvoor we hebben ingeschreven die voor ons ligt” (Heb. 12, 1). Daar gaat het over Abraham, Sara, Mozes, Gideon en nog enkele anderen (vgl. 11, 1-12, 3) en bovenal worden wij uitgenodigd te onderkennen dat wij omringd zijn “door een menigte getuigen” (12, 1) die ons aansporen niet langs de weg te blijven stilstaan, en ons stimuleren om naar het einddoel te blijven gaan. Onder hen zijn misschien onze eigen moeder, grootmoeder of andere naasten (vgl. 2 Tim. 1, 5). Misschien is hun leven niet altijd volmaakt geweest, maar ondanks onvolmaaktheden en de momenten dat zij ten val zijn gekomen zijn zij vooruit blijven gaan en hebben ze de Heer behaagd.

4. De heiligen die al in Gods tegenwoordigheid zijn, onderhouden met ons banden van liefde en gemeenschap. Het boek Apocalyps getuigt hiervan, wanneer het spreekt over de martelaren die ten beste spreken: “Ik zag onder het altaar de zielen van hen die vermoord waren om het woord van God en het getuigenis dat zij hadden afgelegd. En zij begonnen luid te roepen: “Hoe lang nog, heilige en waarachtige Heerser, zult Gij, het oordeel uitstellen?” (6, 9-10). Wij kunnen zeggen dat “wij worden omgeven, gestuurd en geleid door Gods vrienden. [...] Ik hoef niet alleen te dragen wat ik in feite nooit alleen zou kunnen dragen. De menigte van Gods heiligen beschermt mij, ondersteunt mij en draagt mij”.⁶¹

5. Bij zalig- en heiligverklaringsprocessen neemt men de tekenen van heldhaftigheid in de beoefening van de deugden in aanmerking, de opoffering van het leven in het martelaarschap en ook de gevallen waarin het eigen leven is gegeven voor anderen, tot de dood toe. Deze gave drukt een

61 Benedictus XVI, Homilie voor het plechtig begin van het petrinisch ambt (24 april 2005): AAS 97 (2005), 708.

voorbeeldige navolging van Christus uit en verdient de bewondering van de gelovigen.⁶² Wij herinneren bijvoorbeeld aan de zalige Maria Gabriella Sagheddu, die haar leven heeft opgeofferd voor de eenheid van de christenen.

De heiligen in onze omgeving

6. Laten we niet alleen denken aan hen die al zalig- of heiligverklaard zijn. De heilige Geest stort overal heiligheid uit in het heilige gelovige volk van God, omdat “het God heeft behaagd de mensen geenszins afzonderlijk, zonder enig onderling verband, te heiligen en te redden, maar hen tot een volk te verenigen dat Hem naar waarheid zou erkennen en in heiligheid zou dienen”.⁶³ De Heer heeft in de heilsgeschiedenis een volk gered. Er bestaat geen volledige identiteit zonder lidmaatschap van een volk. Daarom redt niemand zich alleen, als geïsoleerd individu, maar God trekt ons aan, rekening houdend met de complexe verwevenheid van relaties tussen personen die in de menselijke gemeenschap tot stand komen: God heeft in een sociale dynamiek, in de dynamiek van een volk willen binnentreden.

7. Ik zie de heiligheid graag in het geduldige volk van God: in de ouders die met zoveel liefde hun kinderen grootbrengen, in de mannen en vrouwen die werken om brood naar huis te brengen, in de zieken, in de oudere religieuzen die blijven glimlachen. In deze vasthoudendheid om dag na dag voorwaarts te gaan zie ik de heiligheid van de strijdende Kerk. Dat is zo vaak de heiligheid “in de eigen omgeving”, van hen die dicht bij ons leven en een weerspiegeling zijn van de aanwezigheid van God of, om een andere uitdrukking te gebruiken, “de middenklasse van de heiligheid”.⁶⁴

62 In ieder geval veronderstelt deze dat er een geur van heiligheid is en minstens een normale beoefening van de christelijke deugden: vgl. apost. brief in de vorm van een *motu proprio Maiorem hac dilectionem* (11 juli 2017), art. 2c: *L'Osservatore Romano*, 12 juli 2017, p. 8.

63 Tweede Oecum. Vat. Conc., dogm. const. *Lumen gentium*, 9.

64 Vgl. Joseph Malègue, *Pierres noires. Les classes Moyennes du Salut*, Parijs 1958.

8. Laten wij ons laten aanmoedigen door de tekens van heiligheid die de Heer ons toont door middel van de nederigste leden van dit volk dat “ook deelt in het profetische ambt van Christus door overal zijn levend getuigenis te verspreiden, vooral door middel van een leven in geloof en liefde”.⁶⁵ Laten wij eraan denken, zoals de heilige Teresa Benedicta van het Kruis (Edith Stein) suggereert, dat door velen van hen de echte geschiedenis wordt gemaakt: “In de donkerste nacht staan de grootste profeten en heiligen op. Maar de levend makende stroom van het mystieke leven blijft onzichtbaar. Ongetwijfeld worden de beslissende wendingen in de wereldgeschiedenis wezenlijk beïnvloed door zielen waarover in de geschiedenisboeken niets wordt gezegd. En welke zielen wij moeten bedanken voor de beslissende wendingen in ons persoonlijke leven, is iets dat wij alleen maar zullen weten op de dag waarop alles wat verborgen is, onthuld zal worden”.⁶⁶

9. De heiligheid is het mooiste gezicht van de Kerk. Maar ook buiten de katholieke Kerk en op zeer verschillende terreinen werkt de Geest “tekens van zijn aanwezigheid die de leerlingen van Christus zelf helpen”.⁶⁷ Anderzijds heeft de heilige Johannes Paulus II ons eraan herinnerd dat “het getuigen van Christus tot aan het bloedvergieten toe gemeenschappelijk erfgoed is geworden van katholieken, orthodoxen, anglicanen en protestanten”.⁶⁸ In de mooie oecumenische herdenking die hij vierde in het Colosseum tijdens het Heilig Jaar 2000, stelde hij dat de martelaren “een erfgoed zijn dat krachtiger spreekt dan de factoren van verdeeldheid”.⁶⁹

65 Tweede Oecum. Vat. Conc., dogm. const. *Lumen gentium*, 12.

66 *Verborgenes Leben und Epiphanie*. GWXI, 15.

67 De heilige Johannes Paulus II, apost. brief *Novo millennio ineunte* (6 januari 2001), 56: AAS 93 (2001), 307.

68 Apost. brief *Tertio millennio adveniente* (10 november 1994), 37: AAS 87 (1995), 29.

69 Homilie bij de oecumenische herdenking van de geloofsgetuigen van de 20^{ste} eeuw (7 mei 2000), 5: AAS 92 (2000), 680-681.

De Heer roept

10. Dit alles is belangrijk. Maar waar ik met deze exhortatie aan zou willen herinneren, is vooral de oproep tot heiligheid die de Heer tot ieder van ons richt, de oproep die Hij ook tot jou richt: “Weest heilig, omdat Ik heilig ben” (Lev. 11, 44; 1 Petr. 1, 16). Het Tweede Vaticaans Concilie heeft dit met kracht naar voren gebracht: “Bedeeld met zo overvloedige en zo grote heilsmiddelen, zijn alle gelovigen, tot welke levensvorm en -staat zij ook behoren, ieder langs zijn weg, door de Heer geroepen tot een heiligheid, waarvan de volmaaktheid die van de Vader zelf is”.⁷⁰

11. “Ieder langs zijn weg”, zegt het Concilie. Er is dus geen reden om de moed te verliezen, wanneer we nadenken over modellen van heiligheid die onbereikbaar lijken. Er zijn getuigenissen die nuttig zijn om ons te stimuleren en te motiveren, maar niet opdat wij die trachten te imiteren, want dat zou ons zelfs kunnen verwijderen van de enige en specifieke weg die de Heer voor ons voorzien heeft. Wat telt, is dat iedere gelovige zijn eigen weg onderscheidt en het beste uit zichzelf, wat God als zoiets persoonlijks in hem heeft gelegd, naar boven doet komen (vgl. 1 Kor. 12, 7) en niet zich uitput door te trachten iets te imiteren dat niet voor hem is bedoeld. Wij zijn allen geroepen getuigen te zijn, maar er bestaan veel existentiële vormen van getuigenis.⁷¹ Toen de grote mysticus de heilige Johannes van het Kruis zijn *Geestelijk Hooglied* schreef, gaf hij er in feite de voorkeur aan vaste regels voor allen te vermijden en legde hij uit dat zijn verzen waren geschreven, opdat ieder er “op zijn manier” gebruik van maakte.⁷² Want het goddelijk leven deelt zich aan “de een op deze en aan de ander op een andere wijze” mee.⁷³

70 Dogm. const. *Lumen gentium*, 11.

71 Vgl. Hans U. Von Balthasar, “Teologia y santidad”, *Communio* VI/87, 489.

72 *Cantico Spirituale B*, Prologo, 2: *Opere*, Rome 1979, 490.

73 Vgl. *Ibid.*, 14, 2: p. 575.

12. Met betrekking tot de verschillende vormen wil ik onderstrepen dat ook de “vrouwelijke genius” zich manifesteert in vrouwelijke stijlen van heiligheid, die onmisbaar zijn om de heiligheid van God in deze wereld te weerspiegelen. Zelfs in tijden waarin vrouwen het meest werden buitengesloten, heeft de heilige Geest vrouwelijke heiligen gewekt wier aantrekkingskracht aanleiding heeft gegeven tot een nieuwe geestelijke dynamiek en belangrijke hervormingen in de Kerk. Wij kunnen de heilige Hildegard van Bingen, de heilige Birgitta, de heilige Catharina van Siena, de heilige Teresia van Avila of de heilige Teresia van Lisieux noemen. Maar ik zou willen herinneren aan zoveel onbekende of vergeten vrouwen die, ieder op haar wijze, gezinnen en gemeenschappen tot steun zijn geweest en omgevormd met de kracht van hun getuigenis.

13. Dit zou iedereen enthousiast moeten maken en bemoedigen om zich geheel te geven, om te groeien naar dat unieke en onherhaalbare plan dat God vanaf alle eeuwigheid voor hem of haar heeft gewild: “Voordat Ik u in de moederschoot vormde, koos Ik u uit; voordat ge geboren werd, bestemde Ik u voor Mij” (Jer. 1, 5).

Ook voor jou

14. Om heilig te zijn is het niet noodzakelijk bisschop, priester, religieus of religieuze te zijn. Vaak hebben wij de verleiding te denken dat heiligheid voor hen is weggelegd die de mogelijkheid hebben afstand te houden van gewone bezigheden om veel tijd aan het gebed te wijden. Dat is niet zo. Wij zijn allen geroepen heilig te zijn door in liefde te leven en ieder in de bezigheden van iedere dag, daar waar hij zich bevindt, een eigen getuigenis af te leggen. Ben je een Godgewijde religieus of religieuze? Wees dan heilig door met vreugde je gave te beleven. Ben je gehuwd? Wees dan heilig door lief te hebben en te zorgen voor je echtgenoot of echtgenote, zoals Christus met de Kerk heeft gedaan. Ben je arbeider? Wees dan heilig door op een eerlijke en bekwame wijze je werk te verrichten ten dienste van je broeders en je zusters. Ben je ouder of oma of opa? Wees dan heilig door de kinderen geduldig te leren Jezus te volgen. Heb je

gezag? Wees dan heilig door te strijden ten gunste van het algemeen welzijn en af te zien van je persoonlijk belangen.⁷⁴

15. Laat de genade van je doopsel vrucht dragen op een weg van heiligheid. Laat alles voor God openstaan en kies met dat doel voor Hem, kies steeds opnieuw voor God. Verlies de moed niet, omdat je de kracht van de heilige Geest hebt om dat mogelijk te maken. Heiligheid is uiteindelijk de vrucht van de heilige Geest in je leven (vgl. Gal. 5, 22-23). Wanneer je de verleiding voelt verstrikt te raken in je zwakheid, hef dan je ogen op naar de Gekruisigde en zeg tegen Hem: “Heer, ik ben een arme drommel, maar U kunt het wonder verrichten mij een beetje beter te maken”. In de Kerk, die heilig is en bestaat uit zondaars, zal je alles vinden wat je nodig hebt om naar de heiligheid toe te groeien. De Heer heeft haar met gaven overladen: met het Woord, de sacramenten, de heiligdommen, het leven van de gemeenschappen, het getuigenis van de heiligen en een veelvormige schoonheid die voortkomt uit de liefde van de Heer, “zoals de bruid zich met haar opschik tooit” (Jes. 61, 10).

16. Deze heiligheid waartoe de Heer je roept, zal groeien door kleine gebaren. Bijvoorbeeld: een vrouw gaat naar de markt om boodschappen te doen, zij ontmoet een buurvrouw en begint te praten en dan komt de kritiek. Maar deze vrouw zegt in zichzelf: “Nee, ik zal nooit kwaad over iemand spreken”. Dit is een stap naar heiligheid. Vervolgens wil haar zoon thuis graag over zijn fantasieën spreken en, ook al is ze moe, gaat zij naast hem zitten en luistert met geduld en liefde naar hem. Dat is weer een offer dat heiligt. Dan ervaart zij een ogenblik van angst, maar zij herinnert zich de liefde van de Maagd Maria, neemt de rozenkrans en bidt met geloof. Dit is een andere weg van heiligheid. Vervolgens gaat zij de straat op, ontmoet een arme en blijft staan om met hem liefdevol te spreken. Ook dit is een stap vooruit.

74 Vgl. *Catechese* bij de Algemene Audiëntie van 19 november 2014: *Insegnamenti* II, 2 (2014), 555.

17. Vaak biedt het leven grote uitdagingen en daardoor nodigt de Heer ons uit tot nieuwe bekeringen die het mogelijk maken dat zijn genade zich in ons bestaan duidelijker manifesteert “om ons te laten delen in zijn eigen heiligheid” (Heb. 12, 10). Een andere keer gaat het er alleen om een volmaaktere levenswijze te vinden dan die wij al voeren: “Er zijn ingevingen die alleen gericht zijn op een buitengewone perfectie van de gewone praktijken van het christelijk leven”.⁷⁵ Toen kardinaal Francis Xavier Nguyễn Van Thuân in de gevangenis zat, zag hij ervan af weg te kwijnen in afwachting van zijn bevrijding. Zijn keuze was: “Ik beleef het huidige ogenblik door het met liefde te overladen”; en de wijze waarop dit concreet gestalte kreeg, was: “Ik grijp de gelegenheden aan die zich elke dag voordoen om gewone daden op een buitengewone wijze te stellen”.⁷⁶

18. Zo bouwen wij onder aandrang van de goddelijke genade met zeer veel gebaren aan de vorm van heiligheid die God voor ons heeft gewild, maar niet als wezens die zichzelf genoeg zijn, maar “als goede beheerders van Gods veelsoortige genade” (1 Petr. 4, 10). De bisschoppen van Nieuw-Zeeland hebben ons goed geleerd dat het mogelijk is lief te hebben met de onvoorwaardelijke liefde van de Heer, omdat de Verrezenen zijn machtig leven deelt met onze broze levens: “Zijn liefde kent geen grenzen en eenmaal gegeven, werd zij nooit teruggenomen. Zij was onvoorwaardelijk en is trouw gebleven. Zo liefhebben is niet gemakkelijk, omdat wij vaak zo zwak zijn. Maar, opdat wij kunnen liefhebben, zoals Hij ons heeft liefgehad, deelt Christus zijn eigen verrezen leven met ons. Op deze wijze laat ons leven zijn kracht in werking zien, ook te midden van de menselijke zwakheid”.⁷⁷

75 De heilige Franciscus van Sales, *Trattato dell'amore di Dio*, VIII, 11: *Opere complete di Francesco di Sales*, IV, Rome 2011, 468.

76 *Cinque pani e due pesci. Dalla sofferenza del carcere una gioiosa testimonianza di fede*, Milaan 2014, 20.

77 Conferentie van de katholieke bisschoppen van Nieuw-Zeeland, *Healing love*, 1 januari 1988.

Jouw zending in Christus

19. Voor een christen is het niet mogelijk te denken aan de eigen zending op aarde zonder hieronder een weg van heiliging te verstaan, omdat “God wil dat je je heiligt” (1 Tess. 4, 3). Iedere heilige is een zending; het is een plan van de Vader om op een bepaald ogenblik in de geschiedenis een aspect van het evangelie te weerspiegelen en gestalte te geven.

20. Die zending vindt haar volle betekenis in Christus en kan alleen vanuit Hem worden begrepen. Heiligheid is in wezen in eenheid met Hem de mysteries van zijn leven beleven. Zij bestaat erin zich op een unieke en persoonlijke wijze te verenigen met de dood en de verrijzenis van de Heer, in het voortdurend sterven en verrijzen met Hem. Maar zij kan ook inhouden verschillende aspecten van het aardse leven van Jezus in het eigen bestaan weer te geven: een verborgen leven, een gemeenschappelijk leven, de laatsten nabij zijn, armoede en andere manifestaties van zijn zelfgave uit liefde. Het overwegen van deze mysteries, zoals de heilige Ignatius van Loyola voorstelde, richt ons erop ze te verwerkelijken in onze keuzes en onze attitudes.⁷⁸ Want “alles in het leven van Jezus is teken van zijn mysterie”,⁷⁹ “heel het leven van Christus is *openbaring* van de Vader”,⁸⁰ “heel het leven van Christus is een mysterie van *verlossing*”,⁸¹ “heel het leven van Christus is een mysterie van de samenvatting van alles onder één Hoofd”,⁸² “al wat Christus doorleefd heeft, laat Hij ons *beleven in Hem* en *Hij het beleeft in ons*”.⁸³

21. Het heilsplan van de Vader is Christus en wij in Hem. Ten diepste is het Christus die in ons liefheeft, omdat “heiligheid niets anders is dan

78 Vgl. *Geestelijke oefeningen*, 102-312.

79 Catechismus van de Katholieke Kerk, 515.

80 *Ibid.*, 516.

81 *Ibid.*, 517.

82 *Ibid.*, 518.

83 *Ibid.*, 521.

ten volle beleefde liefde”.⁸⁴ Daarom “wordt de mate van heiligheid gegeven door de gestalte die Christus in ons aanneemt, door de mate waarin wij met de kracht van de heilige Geest heel ons leven in overeenstemming brengen met het zijne”.⁸⁵ Zo is iedere heilige een boodschap die de heilige Geest neemt uit de rijkdom van Jezus Christus en aan zijn volk schenkt.

22. Om te herkennen wat het woord is dat de Heer door middel van een heilige wil zeggen, moeten we niet stil blijven staan bij bijzonderheden, want daarin kunnen ook fouten en zwakheden zitten. Niet alles wat een heilige zegt, is volledig trouw aan het evangelie, niet alles wat hij zegt is authentiek en volmaakt. Wat men in overweging moet nemen, is het geheel van zijn leven, zijn hele weg van heiliging, de gestalte die iets van Jezus Christus weerspiegelt en naar voren komt, wanneer men erin slaagt de betekenis van de totaliteit van zijn persoon te begrijpen.⁸⁶

23. Dit is een krachtige oproep aan ons allen. Ook jij hebt er behoefte aan de totaliteit van je leven op te vatten als een zending. Probeer dat te doen door te luisteren naar God in het gebed en de tekenen die Hij je biedt, te herkennen. Vraag de Geest steeds wat Jezus ieder ogenblik van je bestaan en bij iedere keuze die je moet maken, van je verwacht om de plaats te onderscheiden die dat in je zending inneemt. En maak het Hem mogelijk in jou het persoonlijk mysterie vorm te geven dat Jezus Christus in de wereld van vandaag kan weerspiegelen.

24. De Hemel geve dat jij kunt herkennen wat dat woord is, de boodschap van Jezus die God met jouw leven aan de wereld wil geven. Laat je veranderen, laat je vernieuwen door de Geest, opdat dat mogelijk is, en jouw kostbare zending zal niet verloren gaan. De Heer zal deze tot vervulling brengen ondanks je fouten en negatieve momenten, mits je maar niet

84 Benedictus XVI, *Catechesa* bij de Algemene audiëntie van 13 april 2011: *Insegnamenti* VII (2011), 451.

85 *Ibid.*, 450.

86 Vgl. Hans U. Von Balthasar, “Teologia y santidad”, *Communio* VI/87, 486-493.

de weg van de liefde verlaat en altijd blijft openstaan voor zijn bovennatuurlijk handelen dat zuivert en verlicht.

De activiteit die heiligt

25. Zoals je Christus niet kan begrijpen zonder het Rijk dat Hij is komen brengen, zo is ook jouw eigen zending niet te scheiden van de opbouw van het Rijk: “Zoek eerst het Koninkrijk en zijn gerechtigheid” (Mat. 6, 33). Je identificeren met Christus en zijn verlangens houdt in dat je je ervoor inzet met Hem dit Rijk van liefde, gerechtigheid en vrede voor allen op te bouwen. Christus zelf wil dit samen met jou beleven, met alle noodzakelijke inspanningen en opofferingen, en ook de vreugden en de vruchtbaarheid die je dat kan bieden. Daarom zal je je niet heiligen zonder bij die inzet met lichaam en ziel het beste van je te geven.

26. Het is niet gezond van de stilte te houden en de ontmoeting met de ander te vermijden, naar rust te verlangen en activiteiten af te wijzen, het gebed te zoeken en dienstbaarheid te onderwaarden. Alles kan worden aanvaard en geïntegreerd als deel van het eigen bestaan in deze wereld en deel uitmaken van de weg van heiliging. Wij zijn geroepen om ook te midden van activiteiten de contemplatie te beleven, en wij heiligen ons in het verantwoordelijk en edelmoedig beoefenen van onze zending.

27. Kan de heilige Geest ons sturen om een bepaalde zending te vervullen en tegelijkertijd vragen hiervoor te vluchten, of te vermijden ons volledig te geven om de innerlijke vrede te bewaren? Soms hebben wij echter de verleiding om de pastorale toewijding en de inzet in de wereld naar een tweede plan te verbannen, als waren het “afleidingen” op de weg van de heiliging en de innerlijke vrede. Men vergeet dat “het leven niet een zending heeft, maar een zending is”.⁸⁷

87 Xavier Zubiri, *Naturaleza, historia, Dios*, Madrid 1993, 427.

28. Een inzet die door angst, trots, of de behoefte om op te vallen en te heersen wordt gedreven, zal zeker niet heiligend zijn. De uitdaging is de eigen gave zo te beleven dat de inspanningen een evangelische betekenis hebben en ons steeds meer met Jezus Christus vereenzelvigen. Vandaar dat men het bijvoorbeeld vaak heeft over een spiritualiteit van de catechist, of een spiritualiteit van de diocesane clerus, van een spiritualiteit van de arbeid. Om dezelfde reden heb ik in *Evangelii gaudium* willen afsluiten met een spiritualiteit van de zending, in *Laudato si'* met een ecologische spiritualiteit en in *Amoris laetitia* met een spiritualiteit van het gezinsleven.

29. Dit impliceert geen minachting van de ogenblikken van rust, eenzaamheid en stilte voor God. Integendeel zelfs. Want de voortdurende nieuwigheden van de technologische instrumenten, de aantrekkingskracht van reizen, de ontelbare aanbiedingen op het gebied van consumptie, laat soms geen ruimte voor het weerklinken van de stem van God. Alles vult zich met woorden, oppervlakkige genoegens en rumoer in een steeds hoger tempo. Daar heerst geen vreugde, maar de onvoldaanheid van wie niet weet waarvoor hij leeft. Hoe kan men daarom niet erkennen dat wij dit koortsachtige rennen moeten stoppen om weer een persoonlijke ruimte wat soms pijnlijk, maar altijd vruchtbaar is, terug te krijgen waarin een oprechte dialoog met God op gang wordt gebracht? Op een gegeven moment zullen wij de waarheid over onszelf onder ogen moeten zien om die door de Heer te laten doordringen en men bereikt dit niet altijd, als “men zich niet bevindt op de rand van de afgrond, van de ergste verleiding, op de klif van de verlatenheid, op de eenzame top waar men de indruk heeft volkomen alleen te blijven”.⁸⁸ Zo vinden wij de grote beweegredenen die ons ertoe aanzetten onze taken ten diepste te vervullen.

30. Dezelfde instrumenten van vermaak waarvan het huidige leven doordrongen is, brengen ons ook ertoe de vrije tijd te verabsoluteren, waarin wij ongelimiteerd de apparaten gebruiken die ons kortstondig

88 Carlo M. Martini, *Le confessioni di Pietro*, Cinisello Balsamo 2017, 69.

vertier en genoegens bieden.⁸⁹ De consequentie is dat de eigen zending eronder lijdt, de inzet zwakker wordt, de edelmoedige en beschikbare dienstbaarheid af begint te nemen. Dit tast de spirituele ervaring aan. Kan een spiritueel enthousiasme gezond zijn dat samengaat met laksheid in de evangelische werkzaamheid of de dienstbaarheid aan anderen?

31. Er is een geest van heiligheid nodig die zowel de eenzaamheid als de dienstbaarheid, zowel de intimiteit als de evangeliserende inzet doordrenkt, zodat ieder ogenblik een uitdrukking is van liefde, geschonken onder de blik van de Heer. Op deze wijze zullen alle ogenblikken kleine treden zijn in ons leven van heiliging.

Levendiger, menselijker

32. Wees niet bang voor de heiligheid. Zij zal je geen krachten, leven en vreugde ontnemen. Integendeel zelfs, want je zult uiteindelijk dat zijn wat de Vader heeft gedacht toen Hij je heeft geschapen, en je zult trouw zijn aan je eigen wezen. Van Hem afhankelijk zijn, bevrijdt ons van slavernij en brengt ons ertoe onze waardigheid te erkennen. Deze werkelijkheid weerspiegelt zich in de heilige Josephine Bakhita, die “slavin” werd “gemaakt en als zodanig op de zeer jonge leeftijd van zeven jaar werd verkocht, onder wrede meesters veel te lijden had. Toch begreep zij de diepe waarheid dat God, en niet de mens, de ware meester is van ieder menselijk wezen, van ieder menselijk leven. Deze ervaring werd een grote bron van wijsheid voor deze nederige dochter van Afrika”.⁹⁰

33. Iedere christen wordt in de mate waarin hij zich heiligt, vruchtbaarder voor de wereld. De bisschoppen van West-Afrika hebben ons geleerd: “Wij zijn in de geest van de nieuwe evangelisatie geroepen om te

89 Men moet dit oppervlakkig vermaak onderscheiden van een gezonde cultuur van rust, die ons openstelt voor de ander en de werkelijkheid met een beschikbare en contemplatieve geest.

90 De heilige Johannes Paulus II, Homilie in de mis van de heiligverklaring (1 oktober 2000), 5: AAS 92 (2000), 852.

worden geëvangéliseerd en te evangeliseren door u allen, gedoopten, in staat te stellen dat u uw rol van zout van de aarde en licht van de wereld op u kunt nemen, waar u zich ook bevindt”⁹¹

34. Wees niet bang je op het hogere te richten, je te laten beminnen en bevrijden door God. Wees niet bang je te laten leiden door de heilige Geest. Heiligheid maakt je niet minder menselijk, omdat het de ontmoeting is van je zwakheid met de kracht van de genade. Eigenlijk “is er”, zoals León Bloy zei, “alleen maar één treurigheid, [...] die van niet heilig zijn”⁹²

II Twee subtiele vijanden van de heiligheid

35. In dit kader wil ik de aandacht opnieuw vestigen op twee verval-singen van heiligheid die ons de verkeerde weg op zouden kunnen sturen: het gnosticisme en het pelagianisme. Dit zijn twee ketterijen, die in de eerste christelijke eeuwen zijn opgekomen, maar nog steeds een onrust-barende actualiteit blijven hebben. Ook vandaag laten de harten van veel christenen, zonder zich hiervan misschien bewust te zijn, zich verleiden door deze bedrieglijke voorstellen. Hierin komt een antropocentrisch im-manentisme, verkleed als katholieke waarheid, tot uitdrukking,⁹³ Laten wij eens kijken naar deze twee vormen van leerstellige of disciplinaire zekerheid die ruimte bieden “aan een narcistisch en autoritair elitarisme, waar men in plaats van anderen te evangeliseren, hen analyseert en clas-

91 Regionale bisschoppenconferentie van West-Afrika, *Pastorale boodschap aan het einde van de 2^{de} Plenaire vergadering*, 2 februari 2016, 2.

92 *La donna povera*, Reggio Emilia 1978, 375.

93 Vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, brief *Placuit Deo* aan de bisschoppen van de katholieke Kerk over enkele aspecten van het christelijke heil (22 februari 2018), 4: *L'Osservatore Romano*, 2 maart 2018, pp. 4-5: “Zowel het neopelagiaanse individualisme als de neognostische minachting voor het lichaam verminken de geloofsbelijdenis in Christus, de enige en universele Heiland”. In dit document staan de doctrinaire grondslagen voor een begrip van het christelijke heil met verwijzing naar de huidige neognostische en neopelagiaanse ontsparingen.

sificeert en, in plaats van de toegang tot de genade te vergemakkelijken, energie steekt in het controleren. In beide gevallen zijn noch Jezus, noch de anderen werkelijk van belang”.⁹⁴

Het huidige gnosticisme

36. Het gnosticisme veronderstelt “een in subjectivisme opgesloten geloof, waar alleen maar een bepaalde ervaring of een reeks redeneringen en vormen van kennis van belang zijn, die, naar men denkt, kunnen troosten en verlichten, maar waar het subject uiteindelijk opgesloten blijft in de immanentie van zijn eigen rede en zijn gevoelens”.⁹⁵

Een geest zonder God en vlees

37. God zij dank is in de geschiedenis van de Kerk heel duidelijk geworden dat datgene waaraan de volmaaktheid van de personen wordt afgemeten, hun mate van naastenliefde is, niet de hoeveelheid gegevens en kennis die ze kunnen vergaren. De “gnostici” halen hier dingen door elkaar en beoordelen anderen op grond van de toetsing van hun vermogen om de diepgang van bepaalde doctrines te begrijpen. Zij stellen zich een geest zonder menswording voor, die niet in staat is het lijdende vlees van Christus in de ander aan te raken, die in het korset van een encyclopedie van abstracties wordt ingesnoerd. Door het mysterie van het vlees te ontdoen, geven zij tenslotte de voorkeur aan “een God zonder Christus, een Christus zonder Kerk, een Kerk zonder volk”.⁹⁶

38. Het gaat uiteindelijk om een verwaande oppervlakkigheid: veel beweging aan de oppervlakte van de geest, maar de diepte van het denken beweegt zich niet en laat zich ook niet beroeren. Het slaagt er echter in

94 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 94: AAS 105 (2013), 1060.

95 Ibid.,: AAS 105 (2013), 1059.

96 Homilie in de mis in Casa S. Marta, 11 november 2016: *L'Osservatore Romano*, 12 november 2016, p. 8.

sommigen aan zich te onderwerpen met een bedrieglijke aantrekkingskracht, omdat het gnostisch evenwicht formeel is en pretendeert puur te zijn en kan het aspect aannemen van een zekere harmonie of een orde die alles omvat.

39. Laten wij echter opletten. Ik heb het niet over de rationalistische vijanden van het christelijk geloof. Dit kan binnen de Kerk gebeuren, zowel onder leken in de parochies als onder hen die filosofie en theologie onderrichten in de vormingscentra. Het is immers gnostici eigen te geloven dat zij met hun verklaringen heel het geloof en heel het evangelie volkomen begrijpelijk kunnen maken. Ze verabsoluteren de eigen theorieën en verplichten anderen zich aan hun eigen redeneringen te onderwerpen. Eén ding is een gezond en bescheiden gebruik te maken van de rede om na te denken over het theologische en morele onderricht van het evangelie; iets anders is te pretenderen het onderricht van Jezus te reduceren tot een koude en harde logica die alles tracht te overheersen.⁹⁷

Een doctrine zonder mysterie

40. Het gnosticisme is een van de ergste theorieën, omdat het de kennis of een bepaalde ervaring over benadrukt en tegelijk van mening is dat de eigen visie op de werkelijkheid volmaakt is. Zo voedt deze ideologie, misschien zonder het zelf te merken, zichzelf en wordt nog blinder. Soms wordt zij bijzonder bedrieglijk, wanneer zij zich vermomt als een onstoffelijke spiritualiteit. Immers, het gnosticisme “wil van nature het mysterie

97 Zoals de heilige Bonaventura leert, “is het noodzakelijk dat alle werkzaamheden van het verstand worden verlaten en dat het hoogtepunt van de genegenheid geheel wordt verplaatst naar en veranderd in God. [...] Daar om dit te verkrijgen de natuur niets en de wetenschap weinig vermag, dient men weinig gewicht toe te kennen aan onderzoek en veel aan de geestelijke zalving; weinig aan de taal en zeer veel aan de innerlijke vreugde; weinig aan woorden en boeken, en alles aan de gave van God, dat wil zeggen aan de Heilige Geest, weinig of niet aan het scepstel en alles aan de scheppende essentie, aan de Vader, aan de Zoon en aan de Heilige Geest” (*De weg van de geest naar God*, VII, 4-5).

temmen”,⁹⁸ hetzij het mysterie van God en zijn genade, hetzij het mysterie van het leven van anderen.

41. Wanneer iemand antwoorden op alle vragen heeft, toont hij dat hij zich niet op de goede weg bevindt en is het mogelijk dat hij een valse profeet is, die de godsdienst gebruikt voor eigen voordeel, ten dienste van eigen psychologische of geestelijke overpeinzingen. God overstijgt ons oneindig, Hij is altijd een verrassing en wij bepalen niet in welke historische omstandigheid wij Hem vinden, want tijd, plaats en wijze van de ontmoeting hangen niet van ons af. Wie alles duidelijk en zeker wil hebben, pretendeert de transcendentie van God te beheersen.

42. Evenmin mag men pretenderen te bepalen waar God zich niet bevindt, omdat Hij op mysterieuze wijze aanwezig is in het leven van iedereen, in het leven van ieder, zoals Hij wil, en wij kunnen het niet ontkennen met onze vermeende zekerheden. Ook al is het bestaan van iemand een ramp geweest, ook wanneer wij zien dat hij door ondeugden en verslavingen te gronde is gericht, God is aanwezig in zijn leven. Als wij ons meer laten leiden door de Geest dan door onze redeneringen, kunnen en moeten wij de Heer zoeken in ieder menselijk leven. Dat maakt deel uit van het mysterie dat een gnostische mentaliteit uiteindelijk afwijst, omdat zij het niet kan controleren.

De grenzen van de rede

43. Wij slagen er slechts op een zeer armzalige wijze in de waarheid die wij van de Heer ontvangen, te begrijpen. En met nog meer moeite slagen wij erin deze tot uitdrukking te brengen. Daarom mogen wij niet pretenderen dat onze wijze van verstaan hiervan ons machtigt een strikte controle uit te oefenen op het leven van anderen. Ik wil eraan herinneren dat er in de Kerk verschillende wijzen van interpreteren van veel aspecten

98 Brief van de Groot-Kanselier van de Pauselijke Katholieke Universiteit van Argentinië ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Theologische Faculteit (3 maart 2015): *L'Osservatore Romano*, 9-10 maart 2015, p. 6.

van de christelijke leer en het christelijk leven legitiem naast elkaar bestaan, die in hun verscheidenheid “beter de zeer rijke schat van het Woord helpen verduidelijken”. Zeker, “aan allen die dromen van een monolithische, door allen verdedigde leer zonder nuances, kan dit een onvolmaakte versnippering schijnen”.⁹⁹ Daarom juist hebben enkele gnostische stromingen de zo concrete eenvoud van het evangelie veracht en geprobeerd de trinitaire en mens geworden God te vervangen door een hogere Eenheid, waarin de rijke veelzijdigheid van onze geschiedenis verdween.

44. In feite “is” de leer, of beter ons begrip en onze uitdrukking hiervan “niet een gesloten systeem, zonder een dynamiek die in staat is vragen, twijfels, vraagtekens op te roepen”. En “de vragen van ons volk, zijn leed, zijn gevechten, zijn dromen, zijn strijd, zijn zorgen hebben een hermeneutische waarde die wij niet mogen negeren, als wij het principe van de menswording serieus willen nemen. Zijn vragen helpen ons om onszelf vragen te stellen, zijn vragen stellen vragen aan ons”.¹⁰⁰

45. Vaak ontstaat er een gevaarlijke verwarring: geloven dat wij, omdat wij iets weten of het kunnen uitleggen met een bepaalde logica, al heilig zijn, volmaakt, beter dan de “onwetende massa”. De heilige Johannes Paulus II waarschuwde allen die in de Kerk de mogelijkheid hebben van een hogere vorming, voor de verleiding “een zeker superioriteitsgevoel ten opzichte van de andere gelovigen”¹⁰¹ te ontwikkelen. In werkelijkheid zou echter wat wij denken te weten, altijd een reden moeten zijn om beter te beantwoorden aan Gods liefde, omdat “men leert om te leven: theologie en heiligheid zijn een onverbreekelijke combinatie”.¹⁰²

99 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 40: AAS 105 (2013), 1037.

100 Videoboodschap aan het internationale theologiecongres van de Pauselijke Katholieke Universiteit van Argentinië (1-3 september 2015): AAS 107 (2015), 980.

101 Postsyn. apost. exhort. *Vita consecrata* (25 maart 1996), 38: AAS 88 (1996), 412.

102 Brief aan de Groot-Kanselier van de Pauselijke Katholieke Universiteit van Argentinië ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Theologische Faculteit (3 maart 2015): *L'Osservatore Romano*, 9-10 maart 2015, 9-10 maart 2015, p. 6.

46. Toen de heilige Franciscus van Assisi zag dat enkelen van zijn leerlingen de leer onderrichtten, wilde hij de verleiding van het gnosticisme vermijden. Daarom schreef hij aldus aan de heilige Antonius van Padua: “Ik vind het fijn dat je de heilige theologie onderricht aan de broeders, als je bij dat werk maar niet de geest van gebed en devotie uitblust”.¹⁰³ Hij erkende de verleiding de christelijke ervaring te veranderen in een geheel van theorieën die ons uiteindelijk verwijderden van de frisheid van het evangelie. De heilige Bonaventura wees van zijn kant erop dat de ware christelijke wijsheid nooit gescheiden mag worden van de barmhartigheid ten opzichte van de naaste: “De grootste wijsheid die er kan bestaan, is op vruchtbare wijze verdelen wat men bezit en wat men ontvangen heeft, uit te delen. . [...] Daarom, zoals de barmhartigheid vriendin is van de wijsheid, zo is de hebzucht haar vijand”.¹⁰⁴ “Er zijn activiteiten die, wanneer zij gepaard gaan met beschouwing, deze niet verhinderen, maar begunstigen, zoals de werken van barmhartigheid en vroomheid”.¹⁰⁵

Het huidige pelagianisme

47. Het gnosticisme heeft geleid tot een andere oude, ook nu nog aanwezige, ketterij. In de loop der tijd begonnen velen te erkennen dat kennis ons niet beter of heilig maakt, maar het leven dat wij leiden. Het probleem is dat dit op subtiele wijze ontaardde zodat dezelfde dwaling van de gnostici eenvoudig veranderde, maar niet werd overwonnen.

48. Immers, de macht die de gnostici toekenden aan het verstand, begonnen enkelen toe te kennen aan de menselijke wil, aan de persoonlijke krachtsinspanning. Zo ontstonden de pelagianen en de semi-pelagianen. Het verstand nam niet meer de plaats in van het mysterie en de genade, maar de wil. Men vergat dat alles “niet afhangt van de wil, noch van de

103 *Brief aan broeder Antonius, 2: FF 251.*

104 *Over de zeven gaven van de Heilige Geest, 9, 15.*

105 Id., Commentaar op boek V van de Sententiae, 37, 1, 3, ad 6.

inspanningen van de mens, maar van Gods ontferming” (Rom. 9, 16) en dat Hij “ons het eerst heeft liefgehad” (1 Joh. 4, 19).

Een wil zonder nederigheid

49. Zij die beantwoorden aan deze pelagiaanse of semi-pelagiaanse mentaliteit “vertrouwen uiteindelijk”, ook al spreken ze over de genade van God in zoetsappige bewoordingen, “alleen maar op eigen kracht en voelen zich verheven boven de anderen, omdat zij zich aan bepaalde normen houden of omdat zij onwrikbaar trouw zijn aan een zekere katholieke stijl”.¹⁰⁶ Wanneer sommigen van hen zich tot de zwakken richten en zeggen dat alles mogelijk is met de genade van God, zijn ze eigenlijk gewoon de idee over aan het brengen dat men alles met de menselijke wil kan doen, als was dat iets puurs, volmaakts, almachtigs, waaraan de genade wordt toegevoegd. Men doet alsof men niet weet dat “allen niet alles kunnen”¹⁰⁷ en dat in dit leven de menselijke zwakheden niet volledig en voor eens en altijd door de genade worden genezen.¹⁰⁸ Zoals de heilige Augustinus leerde, nodigt God je in welk geval dan ook uit dat te doen wat je kunt, en “te vragen wat je niet kunt”¹⁰⁹ ; of uiteindelijk tot de Heer te zeggen: “Geef wat Gij beveelt, en beveel wat Gij wilt”.¹¹⁰

50. Ten slotte is het ontbreken van een oprecht, doorleefd en biddend erkennen van onze grenzen, dat wat de genade verhindert beter in ons werkzaam te zijn. Er wordt dan geen ruimte gelaten het mogelijk goede

106 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 94: AAS 105 (2013), 1059.

107 Vgl. de heilige Bonaventura, *De zes vleugels van de serafijnen*, 3, 88: “Non omnes omnia possunt”. Dit dient te worden verstaan in de lijn van de *Catechismus van de Katholieke Kerk*, 1735.

108 Vgl. de heilige Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, 109, 9, ad 1: “Nu is echter de genade in zekere zin onvolmaakt, omdat zij - zoals gezegd - de mens niet geheel geneest.

109 *De natuur en de genade*, 43, 50: PL 44, 271.

110 *Belijdenissen*, 10, 29, 40: PL 32, 796.

teweeg te brengen dat past in een oprechte en werkelijke weg van groei.¹¹¹ Juist omdat de genade onze natuur veronderstelt, maakt zij niet opeens supermensen van ons. Dit pretenderen zou betekenen dat we teveel op onszelf vertrouwen. In dit geval kan onze houding, verscholen achter de orthodoxie, niet overeenkomen met wat wij zeggen over de noodzaak van de genade, en vertrouwen wij uiteindelijk weinig hierop. Immers, als wij onze concrete en beperkte realiteit niet erkennen, zullen wij ook niet de werkelijke en mogelijke stappen kunnen zien die de Heer op ieder moment van ons vraagt na ons te hebben aangetrokken en met zijn gave geschikt te hebben gemaakt. De genade is historisch werkzaam en krijgt gewoonlijk in toenemende mate vat op ons en vormt ons.¹¹² Daarom, als wij deze historische en met vooruitgang gepaarde manier van werken afwijzen, kunnen wij in feite uiteindelijk haar negeren en blokkeren, ook al verheerlijken wij haar met woorden.

51. Wanneer God zich richt tot Abraham, zegt Hij tegen hem: “Ik ben God Almachtig, richt uw schreden naar mij en gedraag u onberispelijk” (Gen. 17, 1). Om volmaakt te kunnen zijn, zoals het Hem behaagt, dienen wij deemoedig in zijn aanwezigheid te leven, omgeven door zijn heerlijkheid; wij dienen in eenheid met Hem te gaan en zijn voortdurende liefde in ons leven te erkennen. We moeten de angst loslaten voor deze aanwezigheid, die ons alleen maar goed kan doen. De Vader heeft ons het leven gegeven en bemint ons zeer. Wanneer wij dit eenmaal aanvaarden en ophouden ons bestaan zonder Hem te denken, verdwijnt de vrees voor de eenzaamheid (vgl. Ps. 139, 7). En als wij geen afstand meer scheppen tussen ons en God en leven in zijn aanwezigheid, zullen wij kunnen toelaten dat Hij onze harten onderzoekt om te zien of zij de juiste weg gaan (vgl. Ps. 139, 23-24). Zo zullen wij de beminnelijke en volmaakte wil van de Heer leren kennen (vgl. Rom. 12, 1-2) en zullen wij toelaten dat Hij

111 Vgl. apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 44: AAS 105 (2013), 1038.

112 Volgens het begrip van het christelijk geloof gaat de genade vooraf aan elk handelen van ons, begeleidt deze het en volgt erop (vgl. *Oecum. Conc. van Trente*, Sess. VI, *Decr. De iustificatione*, cap. 5: *DH*, 1525).

ons vormt zoals een pottenbakker (vgl. Jes. 29, 16). Wij hebben zo vaak gezegd dat God in ons woont, maar het is beter te zeggen dat wij in Hem wonen, dat Hij het ons mogelijk maakt te leven in zijn licht en in zijn liefde. Hij is onze tempel: “Eén ding slechts vraag ik de Heer, meer zal ik niet wensen: dat ik in Gods huis mag wonen zolang als ik leef” (Ps. 27, 4). “Voor mij is één dag in uw voorhof beter dan elders duizend dagen” (Ps. 84, 11). In Hem worden wij geheiligd.

Een vaak vergeten onderricht van de Kerk

52. De Kerk heeft talrijke keren onderricht dat wij niet worden gerechtvaardigd door onze werken of inspanningen, maar door de genade van de Heer, die het initiatief neemt. De kerkvaders, ook vóór Augustinus, hebben deze primaire overtuiging duidelijk tot uitdrukking gebracht. De heilige Johannes Chrysostomus zei dat God zelf de eigenlijke bron van alle gaven in ons giet, “voordat wij de strijd zijn aangegaan”.¹¹³ De heilige Basilius de Grote merkte op dat een gelovige zich alleen op God beroemt, omdat “hij erkent dat hij verstoken is van de ware gerechtigheid en alleen door het geloof in Christus wordt gerechtvaardigd”.¹¹⁴

53. De tweede Synode van Orange heeft met vastberaden gezag geleerd dat geen enkel menselijk wezen de gave van de goddelijke genade kan eisen, verdienen of kopen, en dat alles wat daarmee kan medewerken, vooraf een gave is van dezelfde genade: “Zelfs de wens om zuiver te zijn, komt in ons tot stand door de instorting en de werking van de heilige Geest in ons”.¹¹⁵ Daarna bevestigde het Concilie van Trente, ook toen zij het belang van onze medewerking door geestelijke groei onderstreepte, opnieuw die dogmatische leer: “Wij stellen dat wij om niet worden gerechtvaardigd, omdat niets van wat aan de rechtvaardiging voorafgaat, hetzij het geloof, hetzij de werken, de genade zelf van de rechtvaardiging

113 *Homilieën over de Brief aan de Romeinen*, 9, 11: PG 60, 470.

114 *Homilie over de nederigheid*: PG 31, 530.

115 Canon 4: DH 374.

verdient; want als het genade is, dan is het dat niet door de werken; anders zou de genade geen genade meer zijn (Rom. 11, 6).¹¹⁶

54. Ook de Catechismus van de Katholieke Kerk herinnert ons eraan dat de gave van de genade “de vermogens van het verstand en de krachten van de wil van een mens te boven gaat”,¹¹⁷ en dat “er tegenover God van de kant van de mens in eigenlijke zin geen verdienste is”. Tussen Hem en ons is de ongelijkheid grenzeloos.¹¹⁸ Zijn vriendschap overtreft ons oneindig, kan door ons niet worden gekocht met onze werken en kan alleen een gave van zijn liefdesinitiatief zijn. Deze nodigt ons uit om te leven in vreugdevolle dankbaarheid voor deze gave die wij nooit zullen verdienen, omdat, “wanneer iemand in genade is, de genade die hij al heeft ontvangen niet meer kan verdienen”.¹¹⁹ De heiligen vermijden het vertrouwen te stellen in hun daden: “In de avond van dit leven zal ik voor U verschijnen met lege handen, omdat ik U, Heer, vraag mijn werken niet te tellen. Iedere gerechtigheid van ons is onvolmaakt in uw ogen”.¹²⁰

55. Dit is een van de grote, door de Kerk uiteindelijk verworven overtuigingen en wordt zo duidelijk tot uitdrukking gebracht in het Woord van God dat zij buiten iedere discussie blijft. Evenals het hoogste gebod van de liefde, zou deze waarheid onze levensstijl moeten kenmerken, omdat zij put uit de kern van het evangelie en ons niet alleen oproept haar te aanvaarden met de geest, maar ook om te zetten in een aanstekelijke vreugde. Wij zullen echter de belangeloze gave van de vriendschap met de Heer niet kunnen vieren, als wij niet erkennen dat ook ons aardse bestaan en onze natuurlijke vermogens een gave zijn. Wij moeten “vreugdevol erkennen dat onze werkelijkheid de vrucht is van een gave en ook onze

116 Sess. VI, *Decretum de iustificatione*, cap. 8: DH 1532.

117 Nr. 1998.

118 *Ibid.*, 2007.

119 De heilige Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, 114, 5.

120 De heilige Teresa van het Kindje Jezus, “Offerta di me stessa come Vittima d’Olocausto all’Amore Misericordioso del Buon Dio” (Frans: “Acte d’offrande à l’Amour miséricordieux”) (Preghiere [Frans: Prières] 6): *Opere Complete*, Rome 1997, 943.

vrijheid te aanvaarden als genade. Dat is het moeilijke tegenwoordig, in een wereld die gelooft iets vanuit zichzelf te bezitten, als vrucht van eigen originaliteit en vrijheid”.¹²¹

56. Alleen uitgaande van de gave van God, die in vrijheid aanvaard en nederig ontvangen wordt, kunnen wij met onze inspanningen eraan meewerken om ons steeds meer te laten omvormen.¹²² Op de eerste plaats staat het toebehoren aan God. Het gaat erom onszelf aan te bieden aan Hem die aan ons voorafgaat, Hem onze vaardigheden aan te bieden, onze inzet, onze strijd tegen het kwaad en onze creativiteit, opdat zijn belangeloze gave groeit en zich in ons ontwikkelt: “Ik smeek u bij Gods erbarming: wijdt uzelf aan Hem toe als een levende, heilige offergave, die Hij kan aanvaarden” (Rom. 12, 1). De Kerk heeft overigens altijd geleerd dat alleen de liefde een groei in het genadeleven mogelijk maakt, omdat, “als ik de liefde niet heb, ik niets ben” (1 Kor, 13, 2).

De nieuwe pelagianen

57. Er zijn ook christenen die zich ervoor inzetten een andere weg te volgen: die van de rechtvaardiging door eigen krachten, die van de verering van de menselijke wil en de eigen capaciteiten, die zich vertaalt in een egocentrische en elitaire, van ware liefde verstoken, zelfgenoegzaamheid. Dit manifesteert zich in veel houdingen die ogenschijnlijk van elkaar verschillen: een obsessie voor de wet, een fascinatie voor het pronken met maatschappelijke en politieke verworvenheden, vertoon in de zorg voor de liturgie, de leer en het prestige van de Kerk, ijdelheid in verband met de aanpak van praktische aangelegenheden, zich aangetrokken voelen door de dynamiek van zelfred-

121 Lucio Gera, “Sobre el misterio del pobre”, in P.Grelot - L. Gera - A. Dumas, *El Pobre*, Buenos Aires 1962, 103.

122 Dit is tenslotte de katholieke leer omtrent de “verdienste” die op de rechtvaardiging volgt: het betreft de samenwerking van de gerechtvaardigde voor de groei van het genadeleven (vgl. Catechismus van de Katholieke Kerk, 2010). Maar deze samenwerking zorgt er geenszins voor dat de rechtvaardiging zelf en de vriendschap met God onderwerp van een menselijke maat worden.

zaamheid en op zich betrokken zelfverwerkelijking. Hierin steken sommige christenen hun energie en tijd in plaats van zich te laten leiden door de Geest op de weg van de liefde, in plaats van enthousiast te worden voor het meedelen van de schoonheid en de vreugde van het evangelie en het zoeken naar degenen die veraf zijn in de immense, naar Christus dorstende menigten.¹²³

58. Vaak wordt het leven van de Kerk, tegen de impuls van de Geest in, veranderd in een museumstuk of in het bezit van weinigen. Dit gebeurt, wanneer sommige christelijke groeperingen buitensporig belang hechten aan het in acht nemen van bepaalde eigen normen, gewoonten of stijlen. Zo wordt het evangelie vaak gereduceerd en de kop ingedrukt door het zijn aantrekkelijke eenvoud en smaak te ontnemen. Het is misschien een subtiele vorm van pelagianisme, omdat het het leven van de genade lijkt te onderwerpen aan bepaalde menselijke structuren. Dit betreft groeperingen, bewegingen en gemeenschappen en dit verklaart waarom ze zo vaak met een intens leven in de Geest beginnen, maar vervolgens gefossiliseerd ... of verdorven eindigen.

59. Zonder het ons te realiseren maken wij het evangelie ingewikkeld door het feit dat wij denken dat alles afhangt van de menselijke, door kerkelijke normen en structuren geleide inspanning en worden wij slaven van een schema dat weinig ruimte laat voor de werking van de genade. De heilige Thomas van Aquino herinnerde ons eraan dat de voorschriften die door de Kerk aan het evangelie werden toegevoegd, met mate gevraagd moeten worden “om het leven voor de gelovigen niet zwaar te maken”, omdat anders onze godsdienst zou veranderen in slavernij.¹²⁴

De samenvatting van de wet

60. Om dit te vermijden is het goed vaak eraan te herinneren dat er

123 Vgl. apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 95: AAS 105 (2013), 1060.

124 Vgl. *Summa Theologiae*, I-II, q. 107, art. 4.

een hiërarchie van deugden bestaat, die ons uitnodigt het wezenlijke te zoeken. Het primaat behoort aan de theologale deugden, die God als onderwerp en motief hebben. En in het middelpunt staat de liefde. De heilige Paulus zegt dat wat werkelijk telt, “geloof zich uitend in liefde” (Gal. 5, 6). Wij zijn geroepen om nauwkeurig zorg te dragen voor de liefde. “Wie zijn naaste bemint, heeft de wet vervuld. [...] Liefde vervult de gehele wet” (Rom. 13, 8.10). “Want de hele wet is vervat in dit éne woord: ‘Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf’” (Gal. 5, 14).

61. Met andere woorden: Jezus slaat in het dichte woud van verordeningen en voorschriften een bres die het mogelijk maakt twee gezichten te onderscheiden, dat van de Vader en dat van de broeder of zuster. Hij geeft ons geen twee formules of voorschriften erbij. Hij geeft ons twee gezichten, of beter, één, dat van God dat wordt weerspiegeld in velen. Want in iedere broeder of zuster, vooral in de kleinste, meest broze, weerloze en behoeftige, is het beeld van God zelf aanwezig. Met deze gekwetste mensheid, die uitverkozen werd, zal de Heer aan het einde van de tijd immers zijn laatste kunstwerk tot stand brengen. Want “wat blijft, wat heeft waarde in het leven, welke rijkdommen verdwijnen niet? Zeker twee: de Heer en de naaste. Deze twee rijkdommen verdwijnen niet!”¹²⁵

62. Moge de Heer de Kerk bevrijden van de nieuwe vormen van gnosticisme en pelagianisme, die haar ingewikkeld maken en doen stilstaan op haar weg naar heiligheid! Deze dwaalwegen komen in verschillende vormen tot uitdrukking al naar gelang de eigen aard en de eigen kenmerken. Daarom spoor ik ieder aan zich ten overstaan van God af te vragen en te onderscheiden hoe deze zichtbaar kunnen worden in zijn leven.

125 Homilie in de Mis ter gelegenheid van het Heilig Jaar van de Barmhartigheid bij de viering met mensen die maatschappelijk buitengesloten worden, 13 november 2016: *L'Osservatore Romano*, 14-15 november 2016, p. 8.

III In het licht van de meester

63. Er kunnen veel theorieën zijn over wat heiligheid is, met uitvoerige verklaringen en onderscheidingen. Deze reflectie zou nuttig kunnen zijn, maar niets is meer verlichtend dan terugkeren naar de woorden van Jezus en zijn wijze van het doorgeven van de waarheid te aanvaarden. Jezus heeft in al zijn eenvoud uitgelegd wat heilig zijn is en Hij heeft dat gedaan, toen Hij ons de zaligsprekingen heeft nagelaten (vgl. Mat. 5, 3-12; Luc. 6, 20-23). Het is als het ware de identiteitskaart van de christen. Zo is, wanneer iemand van ons zich de vraag stelt: “Hoe word ik een goede christen?”, het antwoord eenvoudig: men dient, ieder op zijn manier, te doen wat Jezus zegt in de Bergrede.¹²⁶ Daarin tekent zich het gezicht van de Meester af, dat wij geroepen zijn te laten doorschijnen in ons dagelijkse leven.

64. Het woord “gelukkig” of “zalig” wordt synoniem van “heilig”, omdat het uitdrukt dat de persoon die trouw is aan God en zijn woord beleeft, in de gave van zichzelf de ware gelukzaligheid bereikt.

Tegenstroom

65. Hoewel de woorden ons poëtisch kunnen lijken, gaan ze echter zeer tegen de stroom in met betrekking tot wat gewoon is, wat men in de maatschappij doet; en ook als deze boodschap van Jezus ons aantrekt is, brengt de wereld ons eigenlijk tot een andere stijl van leven. De zaligsprekingen zijn geenszins iets onbeduidends of oppervlakkigs; integendeel, wij kunnen ze alleen maar beleven, als de heilige Geest ons doordringt met heel zijn kracht en ons bevrijdt van de zwakheid van egoïsme, luiheid, trots.

66. Laten wij weer naar Jezus luisteren met heel de liefde en het respect die de Meester verdient. Laten wij het Hem mogelijk maken ons te

126 Vgl. Homilie in de Mis in Casa S. Marta, 9 juni 2014: *L'Osservatore Romano*, 10 juni 2014, p. 8.

raken met zijn woorden, ons uit te dagen, ons op te roepen tot een ware verandering van leven. Anders zal heiligheid alleen maar uit woorden bestaan. Laten wij nu de afzonderlijke zaligsprekingen in de versie van het evangelie van Matteüs (vgl. 5, 3-12) in herinnering roepen.¹²⁷

“Zalig de armen van geest, want aan hen behoort het Rijk der hemelen”.

67. Het evangelie nodigt ons uit de waarheid van ons hart te erkennen om te zien waar wij de zekerheid van ons leven leggen. Gewoonlijk voelt de rijke zich zeker met zijn rijkdommen en denkt dat, wanneer deze in gevaar zijn, heel de zin van zijn leven op aarde afbrokkelt. Jezus zelf heeft het ons gezegd in de parabel van de dwaze rijke, wanneer hij het heeft over die zelfverzekerde man die als een dwaas niet eraan dacht dat hij die dag nog kon sterven (vgl. Luc. 12, 16-21).

68. Rijkdommen garanderen je niets. Integendeel, wanneer het hart zich rijk voelt, is het zo zelfvoldaan dat het geen ruimte heeft voor het Woord van God, voor het liefhebben van de broeders en zusters, noch om te genieten van de belangrijkste dingen van het leven. Zo berooft het zich van de grootste goederen. Daarom noemt Jezus de armen van geest zalig, die een arm hart hebben waarin de Heer met zijn voortdurende nieuwigheid kan binnenkomen.

69. Deze armoede van geest is nauw verbonden met de “heilige onverschilligheid” die de heilige Ignatius van Loyola voorhield en waarin wij een mooie innerlijke vrijheid bereiken: “Om deze reden is het noodzakelijk ons onverschillig te maken ten opzichte van alle geschapen dingen (in alles wat overgelaten is aan de vrijheid van onze vrije wil en niet verboden is), zodat wij van onze kant niet meer gezondheid wensen dan ziekte, niet meer rijkdom dan armoede, niet meer eer dan oneer, niet meer een lang leven dan een kort, en zo in al het andere”.¹²⁸

127 De volgorde tussen de tweede en de derde zaligspreking varieert in de verschillende tekstoverleveringen.

128 *Geestelijke Oefeningen*, 23d: Rome 1984⁶, 58-59.

70. Lucas heeft het niet over een armoede “van geest”, maar enkel over “arm” zijn (vgl. Luc. 6, 20) en zo nodigt hij ons ook uit tot een sober en eenvoudig bestaan. Op deze wijze roept hij ons op het leven van de meest behoeftigen te delen, het leven dat de apostelen hebben geleid, en ons uiteindelijk gelijkvormig te worden aan Jezus, die “arm is geworden, terwijl Hij rijk was” (2 Kor. 8, 9).

Arm zijn in het hart, dat is heiligheid.

“Zalig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde erven”.

71. Dit is een sterke uitspraak in deze wereld die vanaf het begin een plaats is van vijandschap, waar overal wordt getwist, waar van alle kanten haat is, waar wij anderen voortdurend in hokjes plaatsen om hun ideeën, gewoonten en zelfs om hun wijze van spreken en kleden. Kortom, het is het rijk van de trots en de ijdelheid, waar iedereen denkt het recht denkt te hebben zich te verheffen boven de ander. Ondanks dat het onmogelijk lijkt, houdt Jezus ons echter een andere stijl voor: de zachtmoedigheid. Dat is wat Hij bij zijn leerlingen in praktijk bracht en wat wij zien bij zijn intrede in Jeruzalem: “Zie, uw koning komt tot u, zachtmoedig en gezeten op een ezel” (Mat. 21, 5; vgl. Zach. 9, 9).

72. Hij zei: “Ik ben zachtmoedig en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uw zielen” (Mat. 11, 29). Als wij gejaagd, arrogant ten opzichte van anderen leven, eindigen wij vermoeid en afgemat. Maar wanneer wij hun beperkingen en gebreken met tederheid en zachtmoedigheid zien, zonder ons superieur te voelen, kunnen wij hen een handje helpen en vermijden wij het energie te verspillen in nutteloos gejammer. Voor de heilige Teresia van Lisieux “bestaat de volmaakte liefde in het verdragen van de gebreken van anderen, in het zich absoluut niet verbazen over hun zwakheden”.¹²⁹

73. Paulus vermeldt de zachtmoedigheid als een vrucht van de heilige Geest (vgl. Gal. 5, 23). Hij houdt ons voor dat als ons soms de misstappen

129 *Manoscritto C, 12r: Opere complete, Rome 1997, 247.*

van een broeder of zuster zorgen baren, wij hem of haar moeten benaderen om te corrigeren, maar “in een geest van zachtmoedigheid” (Gal. 6, 1), en hij brengt in herinnering: “Let tegelijk op jezelf, jij kunt ook in verzoeking komen” (ibid.). Ook wanneer men zijn eigen geloof en eigen overtuigingen verdedigt, dient men dit te doen met zachtmoedigheid (vgl. 1 Petr. 3, 16), en zelfs tegenstanders moeten met zachtmoedigheid worden behandeld (vgl. 2 Tim. 2, 25). In de Kerk hebben wij zeer vaak fouten gemaakt, omdat wij deze oproep van het goddelijk Woord niet hebben aanvaard.

74. De zachtmoedigheid is een andere uitdrukking voor de innerlijke armoede van wie zijn eigen vertrouwen alleen in God stelt. In de Bijbel wordt immers vaak hetzelfde woord *anawim* gebruikt om te verwijzen naar de armen en de zachtmoedigen. Iemand zou kunnen tegenwerpen: “Als ik te zachtmoedig ben, zullen ze denken dat ik onnozel, dwaas of zwak ben”. Dat zal misschien zo zijn, maar laten de anderen dat maar denken. Het is beter altijd zachtmoedig te zijn; dan zullen onze grootste verlangens verwezenlijkt worden: de zachtmoedigen “zullen de aarde erven”, oftewel: zij zullen in hun leven de beloften van God vervuld zien. Want de zachtmoedigen hopen onafhankelijk van wat de omstandigheden zeggen, op de Heer en zij die hopen op de Heer, zullen de aarde bezitten en grote vrede genieten (vgl. Ps. 37, 9.11). Tegelijkertijd vertrouwt de Heer op hen: “Mijn ogen rusten op die mens die deemoedig is en gebroken van hart, en die beeft voor mijn woord” (Jes. 66, 2).

Reageren met nederige zachtmoedigheid, dat is heiligheid.

“Zalig de treurenden, want zij zullen getroost worden”

75. De wereld houdt ons het tegengestelde voor: vertier, genot, afleiding, verstrooiing en zegt tegen ons dat dat is wat het leven mooi maakt. De werelds gezinde negeert, kijkt de andere kant op, wanneer er problemen van ziekte of verdriet in een gezin of rondom hem heen zijn. De wereld wil niet huilen: zij geeft er de voorkeur aan verdrietige situaties te negeren, ze toe te dekken, ze te verbergen. Er wordt veel energie verbruikt om te ontsnappen uit situaties waarin het lijden zich voordoet, omdat

men gelooft dat het mogelijk is de werkelijkheid, waarin nooit, nooit, het kruis kan ontbreken, te versluieren.

76. De persoon die de dingen ziet zoals ze werkelijk zijn, zich laat doorboren door het verdriet en in zijn hart huilt, is in staat de diepten van het leven te bereiken en werkelijk gelukkig te zijn.¹³⁰ Die persoon wordt getroost, maar met de troost van Jezus en niet met die van de wereld. Zo kan men de moed hebben het lijden van de ander te delen en houdt hij op te vluchten voor verdrietige omstandigheden. Op deze wijze ontdekt hij dat het leven zin heeft, wanneer men een ander te hulp komt in zijn verdriet, wanneer men de angst van een ander begrijpt, wanneer men de ander troost schenkt. Deze persoon voelt dat de ander vlees is van zijn vlees, is niet bang te naderen en daarbij zelfs zijn wonde aan te raken, heeft zodanig medelijden dat hij ervaart dat de afstanden verdwijnen. Zo is het mogelijk de aansporing van de heilige Paulus te aanvaarden: “Weent met hen die wenen” (Rom. 12, 15).

Weten te huilen met de ander, dat is heiligheid.

“Zalig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden”

77. “Honger en dorst” zijn zeer intense ervaringen, omdat zij overeenkomen met primaire behoeften en verbonden zijn met het overlevingsinstinct. Er zijn personen die met een dergelijke intensiteit streven naar de gerechtigheid en haar zoeken met een zeer sterk verlangen. Jezus zegt dat zij verzadigd zullen worden, omdat de gerechtigheid vroeg of laat er komt, en wij kunnen eraan meewerken om dat mogelijk te maken, ook al zien wij de resultaten van deze inzet niet altijd.

130 Vanaf de tijd van de kerkvaders waardeert de Kerk de gave van de tranen, zoals men dat tegenkomt in het mooie gebed “*Ad petendam compunctionem cordis*”: “Almachtige en zeer zachtmoedige God, die uit de rots een bron van levend water hebt doen opwellen voor het dorstige volk, laat uit de hardheid van ons hart tranen van berouw opborrelen, opdat wij kunnen huilen over onze zonden en door uw barmhartigheid vergeving hiervan kunnen verdienen” (*Missale Romanum*, ed. Typ. 1962, p. [110]).

78. Maar de gerechtigheid die Jezus voorhoudt, is niet die welke de wereld zoekt en die vaak bevreemd is met kleingeestige belangen en van de ene of van de andere kant gemanipuleerd wordt. De werkelijkheid toont ons hoe gemakkelijk het is verzeild te raken in de corrupte bendes, deel uit te maken van de dagelijkse politiek van het “ik geef, opdat zij aan mij geven”, waarbij alles handel is. En hoeveel mensen lijden door ongerechtigheid, hoe velen blijven machteloos toezien hoe anderen elkaar afwisselen bij het verdelen van de taart van het leven. Sommigen zien ervan af om te strijden voor de ware gerechtigheid en kiezen ervoor de wagen van de winnaar te bestijgen. Dat heeft niets te maken met de honger en dorst naar gerechtigheid die door Jezus worden verheerlijkt.

79. Deze gerechtigheid begint zich te verwezenlijken in het leven van ieder, wanneer men in eigen beslissingen rechtvaardig is, en komt vervolgens tot uitdrukking in het zoeken naar de gerechtigheid voor de armen en de zwakken. Zeker, het woord “gerechtigheid” kan synoniem zijn met heel ons leven trouw zijn aan Gods wil, maar als wij daaraan een zeer algemene betekenis geven, vergeten wij dat deze vooral in de gerechtigheid ten opzichte van de weerlozen zichtbaar wordt: “Betracht rechtvaardigheid, helpt de verdrukten, verschaft recht aan de wezen, verdedigt de weduwen” (Jes. 1, 17).

Hongerig en dorstig de gerechtigheid zoeken, dat is heiligheid.

“Zalig de barmhertigen, want zij zullen barmhertigheid ondervinden”

80. De barmhertigheid heeft twee aspecten: het is geven, helpen, de ander dienen en ook vergeven, begrijpen. Matteüs vat dit samen in een gulden regel: “Alles wat gij wilt dat de mensen voor u doen, doet dat ook voor hen” (7, 12). De Catechismus herinnert ons eraan dat men deze wet “in alle gevallen”¹³¹ moet toepassen, in het bijzonder wanneer iemand “soms wordt geconfronteerd met situaties die het moreel oordeel minder zeker maken”.¹³²

131 Catechismus van de Katholieke Kerk, 1789; vgl. 1970.

132 Ibid., 1787.

81. Geven en vergeven is proberen in ons leven een kleine weerspiegeling te laten zien van de volmaaktheid van God, die in overvloed geeft en vergeeft. Daarom vinden wij in het evangelie van Lucas niet “weest volmaakt” (Mat. 5, 48), maar “Weest barmhartig zoals uw Vader barmhartig is. Oordeelt niet, dan zult ge niet geoordeeld worden; veroordeelt niet en je zal niet veroordeeld worden, vergeeft en je zal vergeven worden; geeft, en je zal gegeven worden” (6, 36-38). En hierna voegt Lucas iets toe dat wij niet zouden moeten veronachtzamen: “Met de maat die gij gebruikt, zal men ook voor u gebruiken ” (6, 38). De maat die wij gebruiken om te begrijpen en te vergeven, zal op ons toegepast worden om ons te vergeven. De maat die wij toepassen om te geven, zal op ons toegepast worden in de hemel om ons te belonen. Wij moeten dat niet vergeten.

82. Jezus zegt niet “Zalig die wraak programmeren”, maar Hij noemt hen zalig die vergeven en dit “zeventigmaal zevenmaal” (Mat. 18, 22). Men moet bedenken dat wij allen een leger zijn van mensen die vergeving hebben gekregen. Er is naar ons allen gekeken met goddelijk medelijden. Als wij oprecht tot de Heer naderen en ons gehoor verfijnen, zullen wij waarschijnlijk soms dit verwijt horen: “Had jij dan ook geen medelijden moeten hebben met je mededienaar, zoals ik met jou medelijden heb gehad”. (Mat. 18, 33).

Kijken en handelen met barmhartigheid, dat is heiligheid.

“Zalig de zuiveren van hart, want zij zullen God zien”

83. Deze zaligspreking verwijst naar wie een eenvoudig hart heeft, zuiver, zonder vuil, want een hart dat weet lief te hebben, laat in het eigen leven niets binnenkomen dat die liefde bedreigt, dat haar verzwakt of in gevaar brengt. In de Bijbel staat het hart voor onze ware bedoelingen, voor dat wat wij werkelijk zoeken en verlangen, boven wat wij laten zien: “Een mens kijkt naar het uiterlijk, maar de Heer naar het hart” (1 Sam. 16, 7). Hij tracht tot ons hart te spreken (vgl. Hos. 2, 16) en daar wil Hij zijn wet schrijven (vgl. Jer. 31, 33). Uiteindelijk wil Hij ons een nieuw hart geven (vgl. Ez. 36, 26).

84. “Bewaar uw hart, meer dan alles wat gij moet behoeden” (Spr. 4, 23). Niets dat door valsheid is bevuurd, heeft werkelijke waarde voor de Heer. Hij “is afkerig van onoprechtheid en wars van dom geredeneer” (Wijsh. 1, 5). De Vader, die “in het verborgene ziet” (Mat 6, 6), herkent wat niet zuiver is, dat wil zeggen wat niet oprecht is, maar alleen maar een lege huls en buitenkant, zoals ook de Zoon weet “wat er in de mens steekt” (Joh. 2, 25).

85. Weliswaar bestaat er geen liefde zonder werken van liefde, maar deze zaligspreking herinnert ons eraan dat de Heer toewijding aan een broeder of zuster verwacht die recht uit het hart komt, omdat “al deel ik heel mijn bezit uit, al geef ik mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde niet heb, baat het mij niets” (1 Kor. 13, 3). In het evangelie van Matteüs zien wij ook dat wat uit het hart komt, datgene is wat de mens bezoedelt (vgl. 15, 18), omdat moord, diefstal, valse getuigenis en zo voort daar vandaan komen (vgl. 15, 19). De diepste verlangens en beslissingen die ons werkelijk bewegen, hebben hun oorsprong in de intenties van het hart.

86. Wanneer het hart God en de naaste liefheeft (vgl. Mat. 22, 36-40), wanneer dit zijn ware intentie is en geen holle woorden, dan is dat hart zuiver en kan het God zien. De heilige Paulus herinnert er in zijn loflied op de liefde aan dat “wij thans in een spiegel zien, onduidelijk” (1 Kor. 13, 12), maar in de mate waarin de liefde werkelijk regeert, zullen wij in staat zijn van “aangezicht tot aangezicht” (*ibid.*) te zien. Jezus belooft dat zij die een zuiver hart hebben, “God zullen zien”.

Een hart vrij houden van alles wat de liefde bezoedelt, dat is heiligheid.

“Zalig die vrede stichten, want zij zullen kinderen van God genoemd worden”

87. Deze zaligspreking doet ons denken aan de talrijke situaties van oorlog die herhaaldelijk voorkomen. Voor ons is het heel gewoon oorzaak te zijn van conflicten of minstens van onbegrip. Wanneer ik bijvoorbeeld

iets over iemand hoor en naar een ander ga en hem dit zeg en zelfs een enigszins uitgebreidere tweede versie ervan maak en deze verspreid. En als ik erin slaag meer schade te berokkenen, lijkt het dat dit mij meer voldoening verschaft. De wereld van praatjes, die wordt gemaakt door mensen die graag kritiek leveren en verwoesten, brengt geen vrede. Deze mensen zijn juist vijanden van de vrede en op geen enkele wijze zalig.¹³³

88. De vreedzamen zijn een bron van vrede, brengen vrede en sociale vriendschap. Aan degenen die zich ervoor inzetten overal vrede te zaaien, doet Jezus een schitterende belofte: “Zij zullen kinderen van God genoemd worden” (Mat. 5, 9). Hij vroeg aan zijn leerlingen dat ze, wanneer ze in een huis zouden komen, zouden zeggen: “Vrede aan dit huis!” (Luc. 10, 5). Het Woord van God spoort iedere gelovige aan samen met de anderen de vrede te zoeken (vgl. 2 Tim. 2, 22), omdat “gerechtigheid een vrucht van de vrede is vrede gezaaid wordt en slechts wie de vrede nastreven haar zullen oogsten” (Jak. 3, 18). En als wij in sommige gevallen in onze gemeenschap twijfels hebben over wat er gedaan moet worden, “streven wij naar dat wat de vrede bevordert” (Rom. 14, 19), omdat de eenheid boven het conflict gaat.¹³⁴

89. Het is niet gemakkelijk deze evangelische vrede op te bouwen, die niemand uitsluit, maar die ook degenen insluit die een beetje vreemd zijn, de moeilijke en gecompliceerde personen, hen die aandacht vragen, hen die anders zijn, die zeer door het leven zijn getroffen, die andere belangen hebben. Het is moeilijk en vraagt om een grote openheid van geest en

133 Smaad en laster zijn als een terroristische daad: men werpt een bom, men verwoest, en de aanslagpleger loopt gelukkig en rustig weg. Dit is heel anders dan de eerlijkheid van degenen die naderen met serene oprechtheid om een persoonlijk gesprek te hebben terwijl ze denken aan het welzijn van anderen.

134 Bij bepaalde gelegenheden kan het noodzakelijk zijn te spreken over de moeilijkheden van een broeder of zuster. In die gevallen kan het gebeuren dat er een interpretatie wordt overgebracht in plaats van een objectief feit. Hartstocht misvormt de concrete werkelijkheid van een feit, zij verandert het in een interpretatie en ten slotte brengt zij deze over vol subjectiviteit. Zo vernietigt men de werkelijkheid en respecteert men de waarheid van de ander niet.

hart, want het gaat niet om “een consensus op papier of een kortstondige vrede voor een gelukkige minderheid”,¹³⁵ noch om “een project van weinigen dat gericht is op weinigen”.¹³⁶ Evenmin tracht zij de conflicten te negeren of te versluieren, maar zij tracht “het conflict te verdragen, het op te lossen en het te veranderen in een verbindingsschakel van een nieuw proces”.¹³⁷ Het gaat erom handwerkslieden van de vrede te zijn, want vrede opbouwen is een kunst die vraagt om gemoedsrust, creativiteit, gevoel en behendigheid.

Vrede stichten rondom ons, dat is heiligheid.

“Zalig die vervolgd worden om de gerechtigheid, want hun behoort het Rijk der hemelen”

90. Jezus zelf onderstreept dat deze weg zodanig tegen de stroom in gaat dat hij ons maakt tot personen die met hun eigen leven de maatschappij ter discussie stellen, personen die lastig zijn. Jezus herinnert eraan hoeveel mensen vervolgd worden en vervolgd zijn om de eenvoudige reden dat zij hebben gestreden voor de gerechtigheid, dat ze hun eigen engagement jegens God en de anderen hebben beleefd. Als wij niet willen wegzakken in een duistere middelmatigheid, maken wij geen aanspraak op een gerieflijk leven, omdat “wie zijn leven wil redden, het verliezen zal” (Mat. 16, 25).

91. Men kan niet verwachten dat alles rondom ons heen gunstig is om het evangelie te beleven, omdat vaak de ambities van de macht en de wereldse belangen ons tegenwerken. De heilige Johannes Paulus II zei: “Vervreemd is de maatschappij die in haar vormen van sociale organisatie, van productie en van consumptie de realisering van de [zelf]gave en de vestiging van de solidariteit onder de mensen moeilijker maakt”.¹³⁸ In een dergelijke vervreemde maatschappij, die verstrikt is in een politiek,

135 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 218: AAS 105 (2013), 1110.

136 *Ibid.*, 239: 1116.

137 *Ibid.*, 227: 1112.

138 Encycl. Centesimus annus (1 mei 1991), 41c: AAS 83 (1991), 844-845.

mediaal, economisch, cultureel en zelfs religieus netwerk dat een authentieke menselijke en maatschappelijke ontwikkeling in de weg staat, wordt het moeilijk de zaligsprekingen te beleven en kan het zelfs iets zijn waar vreemd tegen aangekeken wordt, dat verdacht is of belachelijk wordt gemaakt.

92. Het kruis, vooral de afmatting en het lijden dat wij verdragen om het gebod van de liefde en de weg van de gerechtigheid te beleven, is een bron van rijping en heiliging. Laten wij eraan denken dat, wanneer het Nieuwe Testament spreekt over het lijden dat men moet verdragen om het evangelie, precies verwijst naar de vervolgingen (vgl. Hand. 5, 41; Fil. 1, 29; Kol. 1, 24; 2 Tim. 1, 12; 1 Petr. 2, 20; 4, 14-16; Apok. 2, 10).

93. Wij hebben het echter over vervolgingen die niet te vermijden zijn, niet over die welke wij onszelf zouden kunnen aandoen door een verkeerde behandeling van de ander. Een heilige is niet een excentrieke, afstandelijke persoon die zich onuitstaanbaar maakt door zijn ijdelheid, negativiteit en wraakgevoelens. Zo waren de apostelen van Christus niet. Het boek van de Handelingen vertelt met nadruk dat zij de sympathie genoten van “heel het volk” (2, 47; vgl. 4, 21.33; 5, 13), terwijl sommige autoriteiten hen zochten en vervolgden (vgl. 4, 1-3; 5, 17-18).

94. Vervolgingen zijn niet een realiteit uit het verleden, omdat wij ook vandaag daaronder lijden, hetzij op bloedige wijze, zoals zoveel eigentijdse martelaren, hetzij op een subtielere wijze, door laster en leugen. Jezus zegt dat we zalig zullen zijn, wanneer “men u lasterlijk van allerlei kwaad beticht om Mijnentwil” (Mat. 5, 11). Andere keren betreft het spot die ons geloof tracht te misvormen en ons voor belachelijke personen wil laten doorgaan.

Iedere dag de weg van het evangelie aanvaardend, ook al levert dat problemen op, dat is heiligheid.

De grote gedragsregel

95. In hoofdstuk 25 van het evangelie van Matteüs (vv. 31-46) komt Jezus weer terug op een van deze zaligsprekingen, namelijk die welke de barmhartigen zalig noemt. Als wij de heiligheid zoeken die in Gods ogen aangenaam is, vinden wij in deze tekst juist een gedragsregel op grond waarvan wij geoordeeld zullen worden: “Ik had honger en je hebt Mij te eten gegeven, Ik had dorst en je hebt Mij te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en je hebt Mij opgenomen, Ik was naakt en je hebt Mij gekleed, Ik was ziek en je hebt Mij bezocht, Ik was in de gevangenis en je hebt Mij bezocht” (25, 35-36).

Uit trouw aan de Meester

96. Heilig zijn betekent daarom niet zwijmelen in een vermeende extase. De heilige Johannes Paulus II zei dat, “als wij werkelijk opnieuw uitgaan van de beschouwing van Christus, wij in staat zullen zijn Hem vooral in het gelaat van hen te zien met wie Hijzelf zich heeft willen vereenzelvigen”.¹³⁹ De tekst van Matteüs 25, 35-36 “is niet enkel een oproep tot naastenliefde: het is een bladzijde christologie die een licht werpt op het mysterie van Christus”.¹⁴⁰ In deze oproep om Hem te herkennen in de armen en de lijdenden openbaart zich het hart zelf van Christus, zijn gevoelens en diepste keuzes, waaraan iedere heilige zich tracht te conformeren.

97. Ten overstaan van de kracht van deze verzoeken van Jezus is het mijn plicht de christenen te vragen ze aan te nemen en te ontvangen met een oprechte openheid, “*sine glossa*”, dat wil zeggen zonder commentaar, zonder bedenkingen en excuses die daaraan de kracht ontnemen. De Heer heeft ons heel duidelijk gemaakt dat men de heiligheid niet kan begrijpen, noch beleven, wanneer men afziet van deze vereisten ervan, omdat de barmhartigheid het “kloppend hart is van het evangelie”.¹⁴¹

98. Wanneer ik iemand ontmoet die bij slecht weer buiten slaapt, in

139 Apost. brief *Novo millennio ineunte* (6 januari 2001), 49: AAS 93 (2001), 302.

140 *Ibid.*

141 *Bul Misericordia vultus* (11 april 2015): AAS 107 (2015), 407.

een koude nacht, kan ik het gevoel hebben dat deze arme drommel iets onverwachts is dat mij hindert, een luie delinquent, een obstakel op mijn weg, een lastige engel voor mijn geweten, een probleem dat de politici moeten oplossen en misschien zelfs vuilnis dat de publieke ruimte smerig maakt. Of ik kan reageren vanuit het geloof en vanuit de liefde en in hem een menselijk wezen erkennen met dezelfde waardigheid als ik, een door de Vader oneindig bemind schepsel, een beeld van God, een door Christus verlorene broeder of zuster. Dat is christen zijn! Of zou men de heiligheid kunnen begrijpen los van deze levende erkenning van de waardigheid van ieder menselijk wezen?¹⁴²

99. Dit brengt voor de christenen een gezonde en voortdurende onvoldaanheid met zich mee. Hoewel het geven van hulp aan één enkele persoon reeds al onze krachtsinspanningen zou rechtvaardigen, is dit niet genoeg. De bisschoppen van Canada hebben dit duidelijk aangegeven door bijvoorbeeld in het bijbels onderricht over het Heilig Jaar te laten zien dat het niet alleen erom gaat enkele goede daden te doen, maar om een sociale verandering na te streven: “Opdat ook de komende generaties bevrijd worden, is het duidelijk dat het doel moet zijn het herstel van rechtvaardige sociale en economische systemen, zodat er geen uitsluiting meer kan zijn”.¹⁴³

De ideologieën die het hart van het evangelie verminken

100. Helaas brengen de ideologieën ons tot twee schadelijke fouten. Enerzijds die van de christenen die deze eisen van het evangelie scheiden van een persoonlijke relatie met de Heer, de innerlijke eenwording met Hem, de genade. Zo verandert het christendom in een soort ngo en wordt het beroofd van de lichtende spiritualiteit die de heilige Franciscus van Assisi, de heilige Vincentius a Paulo, de heilige Teresa van Calcutta en

142 Denken wij aan de reactie van de barmhartige Samaritaan ten opzichte van de man die de rovers halfdood hadden achtergelaten aan de rand van de weg (vgl. Luc. 10, 30-37).

143 Conferentie van de katholieke bisschoppen van Canada - Commissie voor Maatschappelijke Aangelegenheden, Open brief aan de leden van het parlement, *The Common Good or Exclusion: A Choice for Canadians* (1 februari 2001), 9.

vele anderen zo goed hebben beleefd en hebben laten zien. Bij deze heiligen verminderden noch het gebed, noch de liefde tot God, noch het lezen van het evangelie de hartstocht en de doeltreffendheid van hun toewijding aan de naaste, integendeel zelfs.

101. Schadelijk en ideologisch is ook de fout van al degenen die de maatschappelijke inzet van anderen wantrouwen, omdat zij deze zien als iets oppervlakkigs, werelds, gesecculariseerd, communistisch of populistisch. Of ze relativeren deze, als waren er andere belangrijkeren of betrof deze alleen maar een bepaalde ethiek of een zaak die zij verdedigen. De verdediging van een onschuldige die nog niet is geboren, moet bijvoorbeeld duidelijk, vastberaden en hartstochtelijk zijn, omdat daar de waardigheid van het menselijk leven, dat altijd heilig is, op het spel staat, en dit de liefde voor iedere persoon onafhankelijk van zijn ontwikkelingsfase vereist. Maar even heilig is het leven van de armen die al geboren zijn, die worstelen in ellende, verlatenheid, uitsluiting, mensenhandel, verborgen euthanasie op zieken en ouderen die zonder zorg zijn, in nieuwe vormen van slavernij en in iedere vorm van dumpen.¹⁴⁴ Wij kunnen onszelf geen ideaal van heiligheid voorhouden dat de ongerechtigheid in deze wereld negeert, waar sommigen feestvieren, vrolijk uitgeven en het eigen leven beperken tot de nieuwigheden op het gebied van de consumptie, terwijl anderen alleen maar van buiten toekijken en intussen hun leven voorbijgaat en ellendig eindigt.

102. Vaak hoort men zeggen dat ten opzichte van het relativisme en de beperkingen van de huidige wereld bijvoorbeeld de situatie van de migranten een marginaal thema zou zijn. Sommige katholieken stellen dat het een secundair thema is ten opzichte van de “serieuze” thema’s van de

144 Vijfde Algemene Conferentie van het Episcopaat van Latijns-Amerika en de Caraïben heeft overeenkomstig het constante van de Kerk geleerd dat het menselijk wezen “altijd heilig is vanaf zijn conceptie, *in alle fases van zijn bestaan*, tot aan zijn natuurlijke dood en na de dood” en dat zijn leven moet worden beschermd “vanaf de conceptie, *in al zijn fases*, tot aan de natuurlijke dood” (*Document van Aparecida*, 29 juni 2007, 388; 464).

bio-ethiek. Dat een om zijn succes bezorgde politicus dergelijke dingen zegt, kan men nog begrijpen, maar niet een christen, bij wie alleen maar een houding past van in de schoenen te gaan staan van de broeder en zuster die hun leven riskeren om hun kinderen een toekomst te geven. Kunnen wij inzien dat dit precies is wat Jezus van ons vraagt, wanneer Hij tegen ons zegt dat wij Hemzelf opnemen in iedere vreemdeling (vgl. Mat. 25, 35)? De heilige Benedictus had dit onvoorwaardelijk geaccepteerd en ook al kon dit het leven van de monniken “ingewikkelder maken”, hij bepaalde dat alle gasten die zich naar het klooster kwamen, ontvangen zouden worden “als Christus”,¹⁴⁵ en dit zelfs met gebaren van verering tot uitdrukking te brengen,¹⁴⁶ en dat de arme pelgrims “met de grootste zorg en ijver” zouden worden behandeld.¹⁴⁷

103. Iets dergelijks wordt ook door het Oude Testament voorgehouden, wanneer het zegt: “Gij moet een vreemdeling niet slecht behandelen en hem het leven niet moeilijk maken, want ge hebt zelf als vreemdeling in Egypte gewoond” (Ex. 22, 20). “Vreemdelingen die bij u wonen hebben dezelfde rechten als een geboren Israëliet. Gij moet hen beminnen als uzelf, want gij zijt zelf vreemdelingen geweest in Egypte” (Lev. 19, 34). Daarom gaat het niet om de uitvinding van een paus of een voorbijgaande waan. Ook wij zijn in de huidige context geroepen de weg van de geestelijke verlichting te bewandelen die ons de profeet Jesaja liet zien, toen hij zich afvroeg wat God welgevallig is: “Is vasten niet dit: uw brood delen met wie honger heeft; arme zwervers opnemen in uw huis; een naakte kleden die gij ziet en u niet onttrekken aan de zorg voor uw broeder? Dan breekt uw licht als de dageraad door” (58, 7-8).

De erediens die Hem het meest welgevallig is

104. Wij zouden kunnen denken dat wij alleen met de erediens en het gebed God verheerlijken, of door alleen maar ons te houden aan enkele

145 *Regel*, 53, 1: *PL* 66, 749.

146 Vgl. *Ibid.*, 53, 7: *PL* 66, 750.

147 *Ibid.*, 53, 15: *PL* 66, 751.

ethische normen – inderdaad heeft de relatie met God de voorrang – en wij vergeten daarbij dat het criterium om ons leven te beoordelen vóór alles datgene is wat wij voor anderen hebben gedaan. Het gebed is kostbaar, als het een dagelijkse gave van liefde voedt. Onze eredienst is welgevallig aan God, wanneer wij daarbij de voornemens hebben edelmoedig te leven en wanneer wij Gods gave die wij daarin ontvangen, zichtbaar laten worden in de toewijding aan onze broeders en zusters.

105. Om dezelfde reden zal het de beste manier zijn om te onderscheiden of onze weg van gebed authentiek is, te bekijken in welke mate ons leven wordt omgevormd in het licht van de barmhartigheid. Want barmhartigheid “is niet alleen het handelen van de Vader, maar wordt het criterium om te begrijpen wie zijn ware kinderen zijn”.¹⁴⁸ Het is “de draagbalk die het leven van de Kerk schraagt”.¹⁴⁹ Ik wil nogmaals onderstrepen dat, hoewel de barmhartigheid gerechtigheid en waarheid niet uitsluit, “wij vooral moeten zeggen dat de barmhartigheid de volheid van de gerechtigheid en de schitterendste manifestatie van de waarheid van God is”.¹⁵⁰ Zij is “de sleutel tot de hemel”.¹⁵¹

106. Ik kan niet nalaten te herinneren aan de vraag die de heilige Thomas van Aquino zich stelde, toen hij zich afvroeg wat onze grootste daden zijn, wat de uiterlijke werken zijn die onze liefde voor God het beste laten zien. Hij antwoordde zonder te aarzelen dat het de werken van barmhartigheid tegenover de naaste zijn,¹⁵² meer dan de handelingen in de eredienst: “Wij verrichten de eredienst jegens God niet met offers en offergaven tot zijn voordeel, maar tot ons voordeel en dat van de naaste. Hij heeft onze offers immers niet nodig, maar wil dat zij voor onze de-

148 Bul *Misericordiae vultus* (11 april 2015), 9: AAS 107 (2015), 405.

149 *Ibid.*, 10: AAS 107 (2015), 406.

150 Postsyn. apost. exhort. *Amoris laetitia* (19 maart 2016), 311: AAS 108 (2016), 439.

151 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 197: AAS 105 (2013), 1103.

152 Vgl. *Summa Theologiae*, II-II, q. 30, a. 4.

totie en tot voordeel van de naaste worden aangeboden. Daarom is de barmhartigheid waarmee men de ellende van de ander te hulp komt, een offer dat Hem aangenamer is, omdat dit van meer nabij het welzijn van de naaste waarborgt”.¹⁵³

107. Wie werkelijk God wil verheerlijken met zijn eigen leven, wie er werkelijk naar streeft zich te heiligen, opdat zijn bestaan de Heilige verheerlijkt, is geroepen zich te kwellen, zich op te offeren en zich te vermoeien door te trachten de werken van barmhartigheid te beleven. En dat had de heilige Teresa van Calcutta heel goed begrepen: “Ja, ik heb veel menselijke zwakheden, veel menselijke armzaligheden. [...] Maar Hij verlaagt zich en bedient zich van ons, van jou en mij, om zijn liefde en medelijden te zijn in de wereld, ondanks onze zonden, ondanks onze armzaligheden en onze gebreken. Hij is van ons afhankelijk om de wereld lief te hebben en haar te tonen hoezeer Hij haar liefheeft. Als wij ons teveel met onszelf bezighouden, zal er voor ons geen tijd overblijven voor de ander”.¹⁵⁴

108. De hedonistische consumptiedwang kan ons wel eens parten gaan spelen, omdat wij in onze obsessie om ons te vermaken uiteindelijk buitensporig op onszelf, op onze rechten geconcentreerd zijn en verbeteren op jacht naar vrije tijd om van het leven te genieten. Het zal moeilijk zijn ons in te zetten voor en energie te steken in de hulp aan wie het niet goed gaat, als wij niet een zekere soberheid betrachten, als wij niet vechten tegen deze koortsachtige koopdwang die de consumptie maatschappij ons opdringt, en, die ons uiteindelijk omvormt tot ontevreden armen die alles willen hebben en alles willen uitproberen. Ook het gebruik van oppervlakkige informatie en de vormen van snelle en virtuele communicatie kunnen een factor zijn van verdwazing die al onze tijd in beslag neemt en ons verwijderd van het daadwerkelijk lijden van onze broeders en zusters. Te midden van deze huidige drukte weerklinkt het evangelie opnieuw om ons een ander, gezonder en gelukkiger leven aan te bieden.

153 *Ibid.*, ad 1.

154 *Cristo en los Pobres*, Madrid 1981, 37-38.

109. De kracht van het getuigenis van de heiligen ligt in het beleven van de Zaligsprekingen en de gedragsregel van het laatste oordeel. Het zijn enkele eenvoudige, maar praktische en voor allen geldige woorden, omdat het christendom ervoor is bedoeld om in praktijk te worden gebracht; ook als het een onderwerp van reflectie is, dan heeft dat alleen maar waarde, wanneer het ons helpt het evangelie in ons dagelijks leven te beleven. Ik beveel het ten zeerste aan vaak deze grote Bijbelteksten te herlezen, ons die te prenten, hiermee te bidden en te proberen ze gestalte te geven. Ze zullen ons goed doen, ze zullen ons echt gelukkig maken.

IV Enkele kenmerken van heiligheid in de huidige wereld

110. Binnen het grote kader van de heiligheid die de Zaligsprekingen ons in Matteüs 25, 31-46 voorhouden, zou ik graag willen ingaan op enkele spirituele kenmerken of uitdrukkingen die naar mijn oordeel onmisbaar zijn om de levensstijl te begrijpen waartoe de Heer ons oproept. Ik zal niet blijven stilstaan bij het uitleggen van de middelen van heiliging die wij al kennen: de verschillende wijzen van gebed, de kostbare sacramenten van de Eucharistie en van de Verzoening, het aanbieden van de offergaven, de verschillende vormen van devotie, de geestelijke leiding en zoveel andere. Ik zal alleen verwijzen naar enkele aspecten van de roeping tot heiligheid waarvan ik hoop dat ze op een bijzondere wijze weerklank vinden.

111. Deze kenmerken waar ik de aandacht op wil vestigen, zijn niet alle kenmerken die een model van heiligheid kunnen vormen, maar het zijn vijf grote manifestaties van liefde voor God en de naaste die ik als van bijzonder belang beschouw op grond van enkele risico's en beperkingen van de cultuur van vandaag. In deze laatste manifesteren zich: een nerveuze en hevige onrust die ons verdeelt en verzwakt; negativiteit en triestheid; gemakzuchtige, door consumptiedwang gekenmerkte en

egoïstische geestelijke lusteloosheid (*acedia*); individualisme, en zeer veel vormen van valse spiritualiteit zonder ontmoeting met God die de huidige religieuze markt beheersen.

Volharding, geduld en zachtmoedigheid

112. Het eerste van deze grote kenmerken is standvastig gericht te blijven op God, die ons liefheeft en steunt. Vanuit deze innerlijke standvastigheid is het mogelijk, de tegenslagen, de wederwaardigheden van het leven en ook de agressies van anderen, hun ontrouw en gebreken te verdragen: “Indien God vóór ons is, wie zal dan tegen ons zijn?” (Rom. 8, 31). Dit is de bron van vrede die tot uitdrukking komt in de gedragingen van een heilige. Op grond van die innerlijke sterkte bestaat het getuigenis van heiligheid in onze snelle, vluchtige en agressieve wereld uit geduld en standvastigheid in het goede. Het is de trouw van de liefde, omdat wie steunt op God (*pistis*), ook trouw kan zijn ten overstaan van de broeders en de zusters (*pistós*); hij laat hen op moeilijke ogenblikken niet in de steek; hij laat zich niet meeslepen door angst en blijft naast de ander staan, ook wanneer dit hem geen onmiddellijke voldoening verschaft.

113. De heilige Paulus nodigde de christenen van Rome uit om “niemand kwaad met kwaad” (Rom. 12, 17) te vergelden, niet zichzelf te wreken (vgl. v. 19) en zich niet door het kwaad te laten overwinnen, maar het kwaad met het goede te overwinnen (vgl. v. 21). Deze houding is geen teken van zwakheid, maar van ware kracht, omdat God zelf “lankmoedig is, maar ook geweldig in kracht” (Nah. 1, 3). Het Woord van God waarschuwt ons: “Wrok, gramschap, toorn, geschreeuw en gevloek, kortom alle boosaardigheid moet bij u verdwijnen” (Ef. 4, 31).

114. Het is noodzakelijk te strijden tegen, en op zijn hoede te zijn voor onze agressieve en egocentrische neigingen om deze geen wortel te laten schieten: “Wordt toornig, maar zondigt niet. De zon mag over uw toorn niet ondergaan” (Ef. 4, 26). Wanneer er omstandigheden zijn die ons overweldigen, kunnen wij altijd onze toevlucht nemen tot het anker van het

smeekgebed, dat ons ertoe brengt opnieuw in Gods handen en dicht bij de bron van de vrede te zijn: “Weest onbezorgd. Laat al uw wensen bij God bekend worden in gebed en smeking, en nooit zonder dankzegging. En de vrede van God, die alle begrip te boven gaat, zal uw harten en uw gedachten behoeden ...” (Fil. 4, 6-7).

115. Ook christenen kunnen deel uitmaken van netwerken met verbaal geweld via internet en de verschillende platformen of plaatsen voor digitale communicatie. Zelfs in katholieke media kunnen grenzen worden overschreden, wordt kwaadsprekerij en laster getolereerd en lijkt iedere ethiek en respect voor de goede naam van anderen uitgesloten te zijn. Zo ontstaat er een gevaarlijk dualisme, omdat op deze netwerken dingen worden gezegd die in het openbare leven niet toelaatbaar zouden zijn, en men probeert eigen ontevredenheid te compenseren door met woede de verlangens naar wraak af te reageren. Het is veelbetekenend dat men soms onder het voorwendsel andere geboden te verdedigen volledig voorbijgaat aan het achtste gebod “gij zult geen vals getuigenis afleggen” en meedogenloos de faam van anderen verwoest. Daar manifesteert zich ongecontroleerd dat de tong “een wereld van ongerechtigheid” is en “ons levensrad in vlam kan zetten”, zelf “in vlam gezet door de hel” (Jak. 3, 6).

116. De innerlijke vastberadenheid, die een werk van de genade is, behoedt ons ervoor ons te laten meeslepen door het geweld dat het maatschappelijk leven binnendringt, omdat de genade de ijdelheid tempert en de zachtmoedigheid van hart mogelijk maakt. De heilige verspilt zijn energie niet met het klagen over de fouten van anderen, hij is in staat het stilzwijgen te bewaren over de gebreken van zijn broeders en zusters en hij vermijdt verbaal geweld dat vernietigt en mishandelt, omdat hij zich niet waardig acht om hard tegen de ander te zijn, maar hen veeleer “hogere acht dan zichzelf” (Fil. 2, 3).

117. Het doet ons geen goed om neer te kijken op anderen als meedogenloze rechters, de anderen te beschouwen als onwaardig en voortdurend

de les te willen leren. Dit is een subtiele vorm van geweld.¹⁵⁵ De heilige Johannes van het Kruis stelde iets anders voor: “geef er de voorkeur aan door allen te worden onderricht dan zelf onderricht te willen geven aan de minste van allen”.¹⁵⁶ En hij voegde er een raadgeving aan om toe de duivel op afstand te houden: “Door je te verheugen over het goede van anderen, als was dat van jou en door oprecht ernaar te zoeken dat aan hen in alles boven jou de voorkeur wordt gegeven. Zo zal je het kwaad met het goede overwinnen, zal je de duivel ver van je weggagen en daar zal je geestelijke vreugde uit putten. Tracht dit te doen vooral met hen die je het minst sympathiek zijn. Weet dat, als je je niet oefent op dit terrein, je niet tot de ware liefde zult komen, noch hierin enige vordering zult maken”.¹⁵⁷

118. De nederigheid kan in een hart alleen maar door vernederingen wortelschieten. Zonder deze is er geen nederigheid, noch heiligheid. Als je niet in staat bent sommige vernederingen te verdragen en als offer te ondergaan, ben je niet nederig en ben je niet op de weg van de heiligheid. De heiligheid die God aan zijn Kerk schenkt, komt door de vernedering van zijn Zoon: dat is de weg. De vernedering brengt je ertoe op Jezus te lijken, dat is een niet te vermijden deel van de navolging van Christus: “Christus heeft voor u geleden en u een voorbeeld nagelaten: gij moet in zijn voetstappen treden” (1 Petr. 2, 21). Hij maakt op zijn beurt de nederigheid van de Vader zichtbaar, die zich vernedert om met zijn volk mee te gaan, die de ontrouw en het gemor ervan verdraagt (vgl. Ex. 34, 6-9; Wijsh. 11, 23-12, 2; Luc. 6, 36). Daarom waren de apostelen na de vernedering “verheugd dat ze waardig bevonden waren smaad te lijden omwille van de naam van Jezus” (Hand. 5, 41).

119. Ik verwijst niet alleen naar gewelddadige situaties van martelaarschap, maar ook naar dagelijkse vernederingen van hen die lijden om

155 Er zijn verschillende vormen van pesten die, ook al lijken ze elegant en respectvol en zelfs spiritueel, zeer veel schade toebrengen aan het zelfrespect van anderen.

156 *Voorzorgsmaatregelen*, 13: *Werken*, Gent 1980³, 1111.

157 *Ibid.*

het eigen gezin te redden of het vermijden goede dingen over zichzelf te zeggen en de voorkeur eraan geven de ander te prijzen in plaats van zichzelf te verheerlijken, minder glansvolle taken kiezen en soms liever iets onrechtvaardigs te verdragen om het aan de Heer aan te bieden: “Geduldig verdragen dat gij te lijden hebt om uw goede daden, *dat* is het wat God behaagt” (1 Petr. 2, 20). Het betekent niet met gebogen hoofd lopen, weinig spreken of de maatschappij ontvluchten. Soms kan iemand, juist omdat hij vrij is van egocentrisme, de moed hebben beminnelijk te discussiëren, gerechtigheid te eisen of de zwakken tegenover de machtigen te verdedigen, ook al heeft dit voor zijn reputatie negatieve consequenties.

120. Ik zeg niet dat vernedering iets aangenaams is, omdat dit masochisme zou zijn, maar dat het een weg is om Jezus na te volgen en te groeien in de eenheid met Hem. Dat is niet begrijpelijk op natuurlijk vlak en de wereld maakt een dergelijk voorstel belachelijk. Het is een genade waar wij om dienen te vragen: “Heer, wanneer de vernederingen komen, help mij dan te voelen dat ik U volg op uw weg”.

121. Deze houding veronderstelt een hart waarin door Christus vrede is gesticht, dat vrij is van de agressiviteit die voortkomt uit een te groot ego. Diezelfde vrede, bewerkt door de genade, maakt het ons mogelijk een innerlijke zekerheid te behouden en weerstand te bieden, te volharden in het goede, “al voert mijn weg door donker kloven” (Ps. 23, 5) en “al staan zij in slagorde voor mij” (Ps. 27, 3). Stevig gegroundvest op de Heer, de Rots, kunnen wij zingen: “Als ik mij neerleg, slaap ik in vrede, Gij alleen, Heer, geeft mij veilige rust” (Ps. 4, 9). Ten slotte “is” Christus “onze vrede” (Ef. 2, 14) en Hij is gekomen om “onze voeten te richten op de weg van vrede” (Luc. 1, 79). Hij deelde de heilige Faustina Kowalska mee dat “de mensheid geen vrede zal vinden, totdat zij zich met vertrouwen tot Mijn Barmhartigheid zal wenden”.¹⁵⁸ Laten wij dus niet vervallen in de verlei-

158 *La Misericordia Divina nella mia anima. Diario della beata Suor Faustina Kowalska* (De goddelijke barmhartigheid in mijn ziel. Dagboek van de heilige zuster Faustina Kowalska), Vaticaanstad 1996, 132.

ding de innerlijke zekerheid te zoeken in successen, zinloze genoegens, bezit, overheersing van anderen of maatschappelijk aanzien: “Mijn vrede geef ik u”, maar “niet zoals de wereld die geeft” (Joh. 14, 27).

Vreugde en zin voor humor

122. In plaats van een geremde, droevige, lusteloze, melancholieke geest te hebben of weinig energiek te zijn is de heilige in staat te leven met vreugde en met gevoel voor humor. Hoewel volstrekt realistisch straalt hij een positieve geest uit, rijk aan hoop. Christen zijn is “vreugde door de heilige Geest” (Rom. 14, 17), omdat “op de naastenliefde noodzakelijkerwijze de vreugde volgt. Want wie liefheeft, geniet altijd van de vereniging met de geliefde [...] Daarom volgt op de naastenliefde de vreugde”.¹⁵⁹ Wij hebben de schoonheid van zijn Woord ontvangen en nemen het aan “onder allerlei beproevingen en toch met vreugde van de heilige Geest” (1 Tess. 1, 6). Als wij toelaten dat de Heer ons uit onze schulp doet kruipen en ons leven verandert, dan zullen wij kunnen verwezenlijken wat de heilige Paulus vroeg: “Verheugt u in de Heer te allen tijde. Nog eens: verheugt u!” (Fil. 4, 4).

123. De profeten kondigden de tijd van Jezus, die wij nu beleven, aan als een openbaring van de vreugde: “Juicht en jubelt, bewoners van Sion!” (Jes. 12, 6); “Klim op een hoge berg, met uw boodschap van vreugde, gij Sion, verhef met kracht uw stem, gij Jeruzalem, bode van vreugde” (Jes. 40, 9); “Juicht, hemelen! Aarde, jubel! Breekt uit gejuich, gij bergen; want de Heer heeft zijn volk bemoedigd, en zich over zijn ongelukkigen erbarmd” (Jes. 49, 13); “Jubel luid, gij dochter Sion, juich, gij dochter Jeruzalem! Zie, uw Koning komt tot u, rechtvaardig en zegevierend” (Zach. 9, 9). En laten wij de aansporing van Nehemia niet vergeten: “Wees niet bedroefd, maar de vreugde die de Heer u schenkt zij uw kracht” (8, 10).

159 De heilige Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 70, a. 3.

124. Maria, die het nieuwe dat Jezus bracht erkende, zong: “Van vreugde juicht mijn geest” (Luc. 1, 47) en Jezus zelf “jubelde het uit, vervuld van de heilige Geest” (Luc. 10, 21). Toen Hij voorbijkwam, “verheugde heel de menigte zich” (Luc. 13, 17). Na zijn verrijzenis ontmoetten de leerlingen waar zij kwamen, “grote vreugde” (Hand. 8, 8). Jezus geeft ons een zekerheid: “Ge zult bedroefd zijn, maar uw droefenis zal in vreugde verkeren. [...] Wanneer Ik u zal weerzien, zal uw hart zich verheugen en uw vreugde zal niemand u kunnen ontnemen” (Joh. 16, 20.22). “Dit zeg Ik u, opdat mijn vreugde in u moge zijn en uw vreugde volkomen moge worden” (Joh. 15, 11).

125. Er zijn moeilijke momenten, tijden waarin we het kruis ontmoeten, maar niets kan de bovennatuurlijke vreugde vernietigen, die “zich aanpast en verandert en er altijd is, al is het maar als een straal licht die voortkomt uit de persoonlijke zekerheid oneindig bemind te worden, wat er ook aan de hand is”.¹⁶⁰ Het is een innerlijke zekerheid, een gemoedsrust vol hoop die een geestelijke voldoening biedt, onbegrijpelijk volgens de criteria van de wereld.

126. Gewoonlijk gaat de christelijke vreugde gepaard met een gevoel voor humor, dat evident is bij bijvoorbeeld de heilige Thomas More, de heilige Vincentius à Paulo of de heilige Filippus Neri. Een slecht humeur is geen teken van heiligheid: “Zet alle zorgen van je af” (Pred. 11, 10). Wat wij van de Heer ontvangen “om het rijkelijk te genieten” (1 Tim. 6, 17), is zo veel dat droefenis soms verbonden is met ondankbaarheid, met zodanig in zichzelf

¹⁶⁰ Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 6: AAS 105 (2013), 1221.

opgesloten zijn dat men niet in staat is de gaven van God te erkennen.¹⁶¹

127. Zijn vaderlijke liefde nodigt ons uit: “Mijn zoon, [...] die uzelf te goed [...] Laat een gelukkige dag u niet ontsnappen” (Sir. 14, 11.14). Hij wil dat wij positief, dankbaar en niet te gecompliceerd zijn: “Heb je een goede dag, geniet ervan [...] Naar Gods bedoeling is het leven eenvoudig, maar de mens haalt zich van alles in het hoofd” (Pred. 7, 14.29). In iedere omstandigheid dient men een flexibele geest te bewaren en te doen zoals de heilige Paulus: “Ik heb geleerd in alle omstandigheden mijzelf genoeg te zijn” (Fil. 4, 11). Dit was het wat de heilige Franciscus van Assisi beleefde, die in staat was; tot dankbaarheid bewogen te worden voor een stuk hard brood of God alleen al voor de bries die zijn gezicht streelde gelukkig prijzen.

128. Ik heb het niet over de door consumptiedwang gedreven en individualistische vreugde die zo aanwezig is in sommige culturele ervaringen van vandaag. De consumptiedwang belast immers het hart alleen maar; het kan alleen maar toevallige en voorbijgaande genoegens bieden, maar geen vreugde. Ik verwijs veeleer naar de vreugde die men in gemeenschap beleeft, die men deelt en ten deel doet vallen, omdat “het zaliger is te geven dan te ontvangen” (Hand. 20, 35) en “God van een blijmoedige gever houdt” (2 Kor. 9, 7). De broederliefde vermenigvuldigt ons vermogen tot vreugde, omdat zij ons in staat stelt te genieten van het goede van anderen: “Verblijdt u met de blijden” (Rom. 12, 15). “Wij willen gaarne zwak zijn, als gij sterk zijt” (2 Kor. 13, 9). Wanneer “wij ons” integendeel “voor-

161 Ik beveel aan het gebed dat aan de heilige Thomas More wordt toegeschreven, te bidden: “Geef mij, Heer, een goede spijsvertering en iets om te verteren. Geef mij de gezondheid van lichaam met een goed humeur, noodzakelijk om deze te onderhouden. Geef mij, Heer, een heilige ziel die wat goed en zuiver is, weet te koesteren en niet ontsteld raakt ten overstaan van de zonde, maar veeleer een manier vindt om de dingen in orde te brengen. Geef mij een ziel die geen verveling, gemopper, zuchten en geklaag kent, en sta niet toe dat ik mij te veel zorgen maakt over dat zo belemmerende verschijnsel dat ‘ik’ heet. Geef mij, Heer, het gevoel voor humor. Geef mij de genade dat ik grappen begrijpt om in het leven een weinig vreugde te hebben en deze aan anderen te kunnen meedelen. Moge dat zo zijn”.

al concentreren op onze noden, veroordelen wij ons ertoe met weinig vreugde te leven”.¹⁶²

Durf en vurigheid

129. Tegelijkertijd is de heiligheid *parresia*: het is durf, evangeliserend elan dat een teken achterlaat in deze wereld. Opdat dit mogelijk is, komt Jezus zelf ons tegemoet en herinnert ons er kalm en vastberaden aan: “Weest gerust” (Mar. 6, 50). “Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding der wereld” (Mat. 28, 20). Deze woorden stellen ons in staat om te gaan en te dienen met die houding, vol van moed, die de heilige Geest in de apostelen opwekte, toen Hij hen ertoe aanzette Jezus Christus te verkondigen. Durf, enthousiasme, vrijmoedig spreken, apostolisch vuur, dit alles is inbegrepen in het woord *parresia*, een woord waarmee de Bijbel ook de vrijheid tot uitdrukking brengt van een bestaan dat open en beschikbaar is voor God en de broeders en zusters (vgl. Hand. 4,29; 9,28; 28,31; 2 Kor. 3,12; Ef. 3,12; Heb. 3,6; 10,19).

130. De zalige Paulus VI vermeldde onder de hindernissen voor de evangelisatie juist het gebrek aan *parresia*: “het gebrek aan vurige ijver, wat des te ernstiger is, omdat het van binnenuit komt”.¹⁶³ Hoe vaak voelen wij ons ertoe gedreven op de behaaglijke oever te blijven! Maar de Heer roept ons uit te varen en de netten uit te werpen in dieper water (vgl. Luc. 5, 4). Hij nodigt ons uit ons leven te besteden aan zijn dienst. Als wij ons

162 Postsyn. apost. exhort. *Amoris laetitia* (19 maart 2016), 110: AAS 108 (2016), 354.

163 Post. exhort. *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975), 73. Het is interessant te zien dat in deze tekst de zalige Paulus VI de vreugde ten nauwste met de *parresia* in verband brengt. Zoals hij zich beklagt over “het gebrek aan vreugde en hoop”, verheerlijkt hij de “zoete en troostende vreugde van het evangeliseren”, die verbonden is met een “innerlijk elan dat niemand of iets zal kunnen doven”, opdat de wereld het evangelie niet ontvangt “van droevige en moedeloze evangelisatoren”. Gedurende het Heilig Jaar 1975 wijdde dezelfde Paulus VI aan de vreugde de apostolische exhortatie *Gaudete in Domino* (9 mei 1975): AAS 67 (1975), 289-322.

vastklampen aan Hem, hebben wij de moed al onze charisma's in dienst van de ander te stellen. Konden wij ons toch maar door zijn liefde gedreven voelen (vgl. 2 Kor. 5, 14) en zeggen met de heilige Paulus: "Wee mij, als ik het evangelie niet verkondig!" (1 Kor. 9, 16).

131. Laten wij naar Jezus kijken: zijn diepe medelijden was niet iets dat Hem in zichzelf deed opsluiten; het was geen verlamdend, bedeesd of beschaamd medelijden, zoals vaak bij ons gebeurt, maar juist geheel het tegenovergestelde: het was een medelijden dat Hem ertoe dreef met kracht uit zichzelf te treden om te verkondigen, op zending uit te sturen, erop uit te gaan om te genezen en te bevrijden. Laten wij onze broosheid erkennen, maar laten wij toe dat Jezus deze in zijn handen neemt en ons uitzendt. Wij zijn broos, maar dragers van een schat die ons groot maakt en die hen goed en gelukkig kan maken die hem aanvaardden. Durf en apostolische moed zijn wezenlijk voor de zending.

132. De *parresia* is een zegel van de Geest, een getuigenis van de authenticiteit van de verkondiging. Het is een gelukkige zekerheid die ons ertoe brengt te roemen op het evangelie dat wij verkondigen, het is een onwrikbaar vertrouwen in de trouw van de trouwe Getuige, die ons de zekerheid geeft dat niets "ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods" (Rom. 8, 39).

133. Wij hebben de impuls van de Geest nodig om niet te worden verlamd door angst en berekening, om ons niet eraan te wennen alleen maar te gaan tussen veilige grenzen. Laten wij bedenken dat een ruimte die afgesloten blijft, uiteindelijk naar vocht ruikt en ons ziek maakt. Toen de apostelen de verleiding ervoeren zich te laten verlammen door angst en gevaren, gingen ze samen bidden en vroegen om de *parresia*: "Maar nu, Heer, schenk aandacht aan hun bedreigingen en geef uw dienaren dat zij in alle vrijmoedigheid uw woord mogen verkondigen" (Hand. 4, 29). En het antwoord was dat, "na hun gebed de plaats waar zij bijeen waren, beefde. Allen werden vervuld van de heilige Geest en verkondigden vrijmoedig het woord Gods" (Hand. 4, 31).

134. Wij dragen zoals de profeet Jona altijd latent de verleiding in ons om naar een veilige plaats te vluchten die veel namen kan hebben: individualisme, spiritualisme, opsluiting in kleine werelden, verslaving, systematisering, herhaling van vaste patronen, dogmatisme, heimwee, pessimisme, toevlucht tot normen. Soms kost het ons moeite buiten een terrein te komen dat ons bekend was en binnen handbereik lag. De moeilijkheden kunnen echter zijn als een storm, een bliksem, de worm die Jona's ricinusboom deed verdorren, of de wind en de zon die zijn hoofd verbrandden; en zoals dat voor hem was, kunnen zij de functie hebben ons te doen terugkeren naar de God die tederheid is en ons wil brengen tot een standvastige en vernieuwende levensweg.

135. God is altijd nieuwheid, die ons voortdurend ertoe aanzet opnieuw te vertrekken en van plaats te veranderen om verder dan het bekende te gaan, de periferieën en de grenzen op te zoeken. Hij brengt ons waar de mensheid het meest gewond is en waar de mensen onder de schijn van oppervlakkigheid en conformisme blijven zoeken naar een antwoord op de vraag naar de zin van het leven. God is niet bang! Hij is niet bang! Hij gaat altijd verder dan onze schema's en heeft geen angst voor periferieën. Hij heeft zichzelf tot periferie gemaakt (vgl. Fil. 2, 6-8; Joh. 1, 14). Daarom zullen wij, als wij naar de periferieën durven gaan, Hem daar vinden. Hij zal daar al zijn. Jezus gaat ons voor in het hart van die broeder en zuster, in zijn gewond vlees, in zijn onderdrukte leven, in zijn verduisterde ziel. Hij is al daar.

136. Wij moeten weliswaar de deur voor Jezus Christus openen, omdat Hij klopt en roept (vgl. Apok. 3, 20), maar soms vraag ik mij af of Jezus, ten gevolge van de verstikkende lucht van onze zelfbetrokkenheid, niet in ons aan het kloppen zal zijn om Hem daaruit te laten. In het evangelie zien wij hoe Jezus "predikend rondtrok door stad en dorp en de Blijde Boodschap van het Rijk Gods verkondigde" (Luc. 8, 1). Ook na de verrijzenis, toen de leerlingen alle richtingen uit gingen, "werkte de Heer met hen mee" (Mar. 16, 20). Dit is de dynamiek die uit een ware ontmoeting voortkomt.

137. De gewoonte verleidt ons en zegt ons dat het geen zin heeft om te proberen de dingen te veranderen, dat wij ten overstaan van deze situatie niets kunnen doen, dat het altijd zo geweest is en dat wij toch vooruit zijn gegaan. Uit gewoonte zien wij het kwaad niet meer onder ogen en staan wij toe dat de dingen “gaan zoals ze gaan”, of zoals enkelen hebben besloten dat ze moeten gaan. Maar laat de Heer dan komen om ons wakker te maken, om onze verdoving te doorbreken, ons van onze inertie te bevrijden! Laten wij de gewoonte uitdagen, ogen en oren en vooral ons hart wijd openen om ons te laten beroeren door wat er rondom ons heen gebeurt, en door de roep van het levende en doeltreffende Woord van de Verrezenen.

138. Het voorbeeld van vele priesters, mannelijke en vrouwelijke religieuzen en leken die zich met grote trouw aan de verkondiging en het dienstwerk wijden – vaak met de inzet van hun leven en zeker ten koste van hun eigen geriefelijkheid – zet ons in beweging. Hun getuigenis herinnert ons eraan dat de Kerk geen behoefte heeft aan zovele bureaucraten en functionarissen, maar aan bevlogen missionarissen, die worden verteerd door het enthousiasme om het ware leven te delen. Heiligen verrassen, brengen in verwarring, omdat hun leven ons ertoe aanzet uit de rustige en verdovende middelmatigheid te treden.

139. Laten wij aan de Heer de genade vragen om niet te aarzelen, wanneer de Geest ons vraagt een stap vooruit te zetten; laten wij vragen om de apostolische moed het evangelie aan anderen mee te delen en ervan af te zien van ons leven een museum van herinneringen te maken. Laten wij in iedere situatie toe dat de heilige Geest ons naar de geschiedenis doet kijken vanuit het perspectief van de verrezen Jezus. Zo zal de Kerk in plaats van moe te worden verder kunnen gaan door de verrassingen van de Heer te verwelkomen.

In gemeenschap

140. Het is heel moeilijk te vechten tegen de eigen begeerte en de listen en lagen van de duivel en de egoïstische wereld, als wij geïsoleerd

zijn. Het is zo'n bombardement, dat ons verleidt, dat wij, als wij te zeer alleen zijn, gemakkelijk de zin voor de werkelijkheid, de innerlijke helderheid verliezen en bezwijken.

141. Heiliging is een gemeenschappelijke weg, die men twee aan twee moet afleggen. Dat weerspiegelen enkele heilige gemeenschappen. Bij verschillende gelegenheden heeft de Kerk hele gemeenschappen heilig verklaard die het evangelie heldhaftig hebben beleefd of die aan God het leven van al hun leden hebben aangeboden. Denken wij bijvoorbeeld aan de zeven heilige stichters van de orde van de Dienaren van Maria (Servieten), aan de zeven heilige religieuzen van het eerste klooster van de Visitatie van Madrid, aan de heilige Paulus Miki en metgezellen, martelaren in Japan, aan de heilige Andreas Taegon en metgezellen, martelaren in Korea, aan de heilige Rocco Gonzáles en Alfonso Rodríguez en metgezellen, martelaren in Zuid-Amerika. Denken wij ook aan het recente getuigenis van de trappisten van Tibhirine (Algerije), die zich samen op de marteldood hebben voorbereid. Op dezelfde wijze zijn er veel heilige echtparen, waarbij ieder van de echtelieden een instrument van heiliging is geweest voor de ander. Leven en werken met anderen is ongetwijfeld een weg van geestelijke groei. De heilige Johannes van het Kruis zei tegen een leerling: Leef met de anderen, "opdat zij je bewerken en oefenen in de deugd".¹⁶⁴

142. De gemeenschap is geroepen die "theologische ruimte" te scheppen "waarin men de mystieke tegenwoordigheid van de verrezen Heer mag ervaren".¹⁶⁵ Het Woord samen delen en samen de Eucharistie vieren maakt ons meer tot broeders en zusters en verandert ons langzamerhand in een heilige en missionaire gemeenschap. Dit geeft ook ruimte voor authenticiteit, in gemeenschap beleefde mystieke ervaringen, zoals dat het geval was met de heilige Benedictus en de heilige Scholastica, of de verheven geestelijke ontmoeting die de heilige Augustinus en zijn heilige moeder

164 *Cautele*, 15: *Opere*, Rome 1979⁴, 1072.

165 De heilige Johannes Paulus II, postsyn. apost. exhort. *Vita consecrata* (25 maart 1996), 42: *AAS* 88 (1996), 416.

Monica samen beleefden: “Toen de dag aanstaande was waarop zij uit dit leven moest scheiden, een dag die u bekend, maar ons onbekend was, was het door U, naar ik geloof, in uw verborgen wijze van handelen, dat wij samen, zij en ik, geleund stonden aan een venster vanwaar men uitzicht had op de binnentuin van een huis waarin wij vertoefden [...]. Wij smachten met de mond van ons hart naar de wateren van boven uit uw bron, de bron des levens die bij u is [...]. En terwijl we over haar spraken en naar haar [de Wijsheid] smachtten, raakten wij haar min of meer aan met de gehele beweging van ons hart, [zodat] het eeuwige leven zo was als dit ogenblik van begrijpen waarnaar wij verzuchtten”.¹⁶⁶

143. Maar deze ervaringen zijn niet de meest voorkomende en ook niet de belangrijkste. Het gemeenschappelijk leven in een gezin, in een parochie, in een religieuze gemeenschap of in welke andere dan ook bestaat uit zeer veel kleine dagelijkse details. Dat gebeurde in de heilige gemeenschap die Jezus, Maria en Jozef vormden, waarin zich op exemplarische wijze de schoonheid van de trinitaire gemeenschap weerspiegeld heeft. En dat gebeurde ook in het gemeenschapsleven dat Jezus leidde met zijn leerlingen en de eenvoudige mensen van het volk.

144. Denken wij eraan hoe Jezus zijn leerlingen uitnodigde te letten op details.

Het kleine detail dat op een feest de wijn aan het opraken was.

Het kleine detail dat er een schaap ontbrak.

Het kleine detail van de weduwe die haar twee muntjes offerde.

Het kleine detail van het hebben van reserveolie voor de lampen, als de bruidegom verlaat is.

Het kleine detail dat Hij zijn leerlingen vraagt om te kijken hoeveel broden zij hadden.

Het kleine detail een vuurtje klaar te hebben en vis op de grill, terwijl Hij bij de dageraad op de leerlingen wachtte.

166 *Belijdenissen*, IX, 10, 23-25: *PL* 32, 773-775.

145. De gemeenschap die let op de kleine details van de liefde,¹⁶⁷ waarin de leden voor elkaar zorgen en een open en evangeliserende ruimte vormen, is de plaats van de aanwezigheid van de Verrezene, die haar heiligt volgens het plan van de Vader. Soms worden ons door een gave van de liefde van de Heer te midden van deze kleine details troostende Godservaringen geschonken. “Op een winteravond verrichtte ik, zoals gewoonlijk, mijn kleine dienstwerk, [...] plotseling hoorde ik in de verte de harmonieuze klank van een muziekinstrument: toen stelde ik mij een goed verlichte, geheel van goud schitterende salon voor, elegant geklede meisjes die elkaar complimenten maakten en wereldse beleefdheden uitwisselden; vervolgens viel mijn blik op de arme zieke vrouw die ik ondersteunde; in plaats van een melodie hoorde ik van tijd tot tijd haar jammerend gesteun [...]. Ik kan niet uitdrukken wat er in mijn ziel gebeurde, wat ik weet, is dat de Heer haar verlichtte met de stralen van de waarheid, die de duistere schittering van de feesten van de aarde zodanig te boven gaan, dat ik niet in mijn geluk kon geloven”.¹⁶⁸

146. Tegen de neiging tot door consumptiedwang gedreven individualisme, dat ons uiteindelijk isoleert in het zoeken naar een welzijn gescheiden van anderen, mag onze weg van heiliging niet ophouden zich te identificeren met dat verlangen van Jezus: dat “zij allen één mogen zijn, zoals Gij, Vader, in Mij en Ik in U” (Joh. 17, 21).

In voortdurend gebed

147. Laten wij, hoewel dat vanzelfsprekend lijkt, ten slotte eraan denken dat heiligheid bestaat uit een tot gewoonte geworden openheid voor de transcendentie die tot uitdrukking komt in gebed en aanbidding. Een

167 Ik herinner in het bijzonder aan de drie sleutelwoorden “mag ik?, dank je, sorry”, omdat “geschikte woorden, op het juiste ogenblik gezegd, de liefde beschermen en voeden” (postsyn. apost. exhort. *Amoris laetitia* [19 maart 2016], 133: AAS 108 [2016], 363).

168 De heilige Teresia van het Kind Jezus, *Manoscritto C*, 29 v - 30r: *Opere complete*, Rome 1997, 269.

heilige is een persoon met een biddende geest, die behoefte heeft aan het communiceren met God. Het is iemand die het niet verdraagt te stikken in de gesloten immanentie van deze wereld en te midden van zijn krachtsinspanningen en zelfgave naar God smacht, in de lofprijzing buiten zichzelf treedt en zijn eigen grenzen verbreedt in het schouwen van de Heer. Ik geloof niet in de heiligheid zonder gebed, ook als het niet noodzakelijkerwijs lange ogenblikken of intense gevoelens betreft.

148. De heilige Johannes van het Kruis beval aan “ervoor te zorgen altijd in de tegenwoordigheid van God te staan, of deze nu werkelijk of denkebeeldig of verenigend is, al naar gelang de werkzaamheid dit met zich meebrengt”.¹⁶⁹ Het is in wezen het verlangen naar God dat zich op de een of andere wijze wel in ons dagelijks leven moet manifesteren: “Wees volhardend in het gebed en laat het niet na te midden van uiterlijke bezigheden. Of je nu eet of drinkt, of je nu met anderen spreekt of iets anders doet, verlang altijd naar God en hecht je hart aan Hem”.¹⁷⁰

149. Niettemin zijn er om dit mogelijk te maken, ook enkele momenten nodig die alleen aan God gewijd zijn, in eenzaamheid met Hem. Voor de heilige Teresia van Avila is het gebed “een intieme verhouding van vriendschap, een veelvuldig onderhoud onder vier ogen met Hem door wie wij ons bemind weten”.¹⁷¹ Ik zou er de nadruk op willen leggen dat dit niet alleen geldt voor enkele bevoorrechten, maar voor allen, “omdat wij allen behoefte hebben aan deze stilte, die vol is van aanbeden tegenwoordigheid”.¹⁷² Het vertrouwvol gebed is een antwoord van het hart dat zich opent voor God van aangezicht tot aangezicht, waar alle stemmen

169 *Gradi di perfezione* (Graden van vervolmaking), 2: *Opere*, Rome 1979⁴, 1079.

170 Id., *Consigli per raggiungere la perfezione* (Raadgevingen om de volmaaktheid te bereiken), *Opere*, cit., 1078.

171 *Vita di S. Teresa di Gesù scritta da lei stessa* (Leven van de heilige Teresia van Jezus door haarzelf geschreven), 8, 5: *Opere*, Rome 1981, 95.

172 De heilige Johannes Paulus II, apost. brief *Orientalium lumen* (2 mei 1995), 16: *AAS* 87 (1995), 762.

verstommen om te luisteren naar de aangename stem van de Heer, die weerklinkt in de stilte.

150. In die stilte is het mogelijk in het licht van de Geest de wegen van heiligheid die de Heer ons voorhoudt, te onderscheiden. Anders kunnen al onze beslissingen alleen maar “versieringen” zijn, die in plaats van het evangelie in ons leven te verheerlijken het zullen toedekken en verstikken. Voor iedere leerling is het onontbeerlijk bij de Meester te zijn, naar Hem te luisteren, van Hem te leren, steeds te leren. Als wij niet luisteren, zullen onze woorden alleen maar geluiden zijn die tot niets dienen.

151. Laten we onthouden dat “het aanschouwen van het gelaat van de gestorven en verrezen Christus is dat onze mensheid weer herstelt, ook wanneer die door de moeilijkheden van het leven gebroken of door de zonde getekend is. Wij moeten de macht van het gelaat van Christus niet temmen”.¹⁷³ Ik waag het dus je te vragen: zijn er ogenblikken waarop je je in stilte in zijn aanwezigheid plaatst, met Hem zonder haast verkeert en je door Hem laat leiden? Laat je zijn vuur jouw hart in vuur en vlam zetten? Als je niet toestaat dat Hij daarin de warmte van de liefde en de tederheid voedt, zal je geen vuur hebben en hoe zal je dan het hart van anderen met jouw getuigenis en woorden in vuur en vlam kunnen zetten? En als je ten overstaan van het gelaat van Christus er nog niet in slaagt je te laten genezen en veranderen, dring dan door tot het binnenste van de Heer, treed binnen in zijn wonden, omdat daar de goddelijke barmhartigheid zetelt.¹⁷⁴

152. Ik vraag echter dat wij de stilte niet verstaan als een ontsnapping die de wereld rondom ons ontkent. De “Russische pelgrim” die in voortdurend gebed onderweg was, vertelt dat dat gebed hem niet scheidde van de uiterlijke werkelijkheid: “Als het gebeurde dat ik iemand ontmoette,

173 Toespraak tot het 5^{de} Internationaal Congres van de Italiaanse Kerk, Florence, 10 november 2015: AAS 107 (2015), 1284.

174 Vgl. De heilige Bernardus, *Discorsi sul Cantico dei Cantici* (Commentaren op het Hooglied) 61, 3-5: PL 183, 1071-1073.

leken mij al die personen zonder onderscheid even beminnelijk als waren zij mijn eigen familie. [...] Ik voelde niet alleen dit licht in mijn ziel, maar ook de uiterlijke wereld leek mij zeer mooi en bekoorlijk”.¹⁷⁵

153. Ook de geschiedenis verdwijnt niet. Juist omdat het gebed zich voedt met de gave van God die zich in ons leven uitstort, zou het altijd rijk aan herinnering moeten zijn. De herinnering aan de werken van God ligt ten grondslag aan de ervaring van het verbond tussen God en zijn volk. God wilde de geschiedenis binnenkomen en daarom is het gebed doorspekt met herinneringen. Niet alleen met de herinnering aan het geopenbaarde Woord, maar ook aan het eigen leven, het leven van anderen, aan wat de Heer in zijn Kerk heeft gedaan. Het is de dankbare herinnering waar ook de heilige Ignatius van Loyola over spreekt in zijn “Beschouwing om de liefde te bereiken”,¹⁷⁶ wanneer hij ons vraagt ons alle weldaden in herinnering te brengen die wij van de Heer hebben ontvangen. Kijk naar je geschiedenis, wanneer je bidt, en je zult er zoveel barmhartigheid in vinden. Tegelijkertijd zal dat je bewustzijn voeden van het feit dat de Heer zich jou blijft herinneren en je nooit vergeet. Daardoor heeft het zin Hem te vragen zelfs de kleine details van je bestaan, die Hem niet ontgaan, te verlichten.

154. Het smeekgebed is een uitdrukking van het hart dat op God vertrouwt, dat weet dat het het niet alleen kan. In het leven van het trouwe volk van God vinden wij veel smeekbeden vol gelovige tederheid en diep vertrouwen. Ontnemen wij het vraaggebed niet zijn waarde, dat zeer vaak ons hart tot rust brengt en ons helpt verder te gaan en hoopvol te strijden. De voorbede heeft een bijzondere waarde, omdat het een daad is van vertrouwen op God en tegelijkertijd een uitdrukking van liefde voor de naaste. Sommigen denken op grond van spiritualistische vooroordelen dat het gebed een loutere contemplatie van God zou moeten zijn, zonder

175 *Racconti di un pellegrino russo* (De ware verhalen van een Russische pelgrim), Milaan 1979³, 41; 129.

176 Vgl. *Geestelijke oefeningen*, 230-237.

afleiding, alsof de namen en gezichten van de broeders en zusters een verstoring zouden zijn die vermeden moet worden. Integendeel, de werkelijkheid is dat het gebed God welgevalliger en meer heiligmakend zal zijn, als wij daarin door middel van voorbede het dubbele gebod proberen te beleven dat Jezus ons heeft nagelaten. De voorbede brengt het broederlijk engagement met de ander tot uitdrukking, wanneer wij in staat zijn het leven van de ander, hun meest verontrustende angsten en hun mooiste dromen daarbij in te sluiten. Over degene die zich edelmoedig eraan wijdt een voorspreker te zijn, kan met de woorden uit de Bijbel worden gezegd: "Dit is iemand die zijn broeders liefheeft en veel bidt voor zijn volk" (2 Makk. 15, 14).

155. Als wij werkelijk erkennen dat God bestaat, kunnen wij niet anders dan Hem aanbidden, soms in een stilte vol van verwondering, of in feestelijke lofprijzing tot Hem zingen. Zo drukken wij uit wat de heilige Charles de Foucauld beleefde, toen hij zei: "Zodra ik geloofde dat er een God is, begreep ik dat ik niet anders kon doen dan alleen voor Hem te leven".¹⁷⁷ Ook in het leven van het pelgrimerende volk zijn er veel eenvoudige gebaren van pure aanbidding, zoals wanneer "de blik van de pelgrim valt op een beeltenis die de tederheid en de nabijheid van God symboliseert. De liefde houdt halt, aanschouwt het mysterie, geniet het in stilte".¹⁷⁸

156. Het biddend lezen van het Woord van God, dat zoeter dan honing (vgl. Ps. 119, 103) en "een tweesnijdend zwaard" (Heb. 4, 12) is, maakt het ons mogelijk naar de Meester te blijven luisteren, opdat Hij een lamp voor onze voeten, een licht op onze weg blijft (vgl. Ps. 119, 105). Zoals de bisschoppen van India ons goed in herinnering hebben gebracht, "is de devotie voor het Woord van God niet slechts een van de zovele devoties, iets moois, maar facultatief. Zij behoort tot de kern en de identiteit van

177 *Brief aan Henri de Castries*, 14 augustus 1901: Charles de Foucauld, *Opere spirituali. Antologia*, Rome 1983⁵, 623.

178 5^{de} Algemene Conferentie van het episcopaat van Latijns-Amerika en de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 259.

het christelijk leven zelf. Het Woord heeft de kracht in zich om het leven te veranderen".¹⁷⁹

157. De ontmoeting met Jezus in de Schrift brengt ons tot de Eucharistie, waar het Woord zelf zijn grootste doeltreffendheid bereikt, omdat het de werkelijke tegenwoordigheid is van Hem die het levende Woord is. Daar krijgt de enige Absolute de grootste verering die men Hem in deze wereld kan geven, omdat het Christus zelf is die zich aanbiedt. Wanneer wij Hem ontvangen in de communie, vernieuwen wij ons verbond met Hem en maken wij het Hem mogelijk zijn handelen waarmee Hij ons leven omvormt, steeds meer te verwezenlijken.

V Geestelijke strijd, waakzaamheid en onderscheiding

158. Het christelijk leven is een voortdurende strijd. Er is kracht en moed vereist om aan de verleidingen van de duivel te weerstaan en het evangelie te verkondigen. Deze strijd is heel mooi, omdat hij ons in staat stelt iedere dag te vieren dat de Heer in ons leven overwint.

De strijd en de waakzaamheid

159. Het gaat niet alleen om een strijd tegen de wereld en de wereldse mentaliteit, die ons bedriegt, ons afstompt en ons middelmatig maakt, zonder inzet en zonder vreugde. Het beperkt zich evenmin tot een strijd tegen de eigen broosheid en de eigen neigingen (ieder heeft de zijne: luiheid, wellust, afgunst, jaloezie enzovoort). Het is ook een voortdurende strijd tegen de duivel, die de vorst van het kwaad is. Jezus zelf viert onze overwinningen. Hij verheugde zich, wanneer zijn leerlingen erin slaagden vorderingen te maken in de verkondiging van het evangelie en de tegenstand van de Boze te overwonnen, en jubelde: "Ik zag de satan als een

¹⁷⁹ Conferentie van de katholieke bisschoppen van India, *Slotverklaring van de 21^{ste} plenaire vergadering* (18 februari 2009), 3.2.

bliksemstraal uit de hemel vallen” (Luc. 10, 18).

Meer dan een mythe

160. Wij zullen het bestaan van de duivel niet erkennen, als wij erin volharden alleen met empirische criteria en zonder bovennatuurlijk perspectief naar het leven te kijken. Juist de overtuiging, dat deze boosaardige macht midden onder ons is, maakt het ons mogelijk te begrijpen waarom het kwaad soms zoveel destructieve kracht heeft. Weliswaar hadden de Bijbelse auteurs een beperkt begrippenapparaat om sommige werkelijkheden uit te drukken en kon men ten tijde van Jezus bijvoorbeeld epilepsie met bezeten zijn door de duivel verwarren. Dat mag er echter niet toe leiden de werkelijkheid te zeer te vereenvoudigen, door te stellen dat alle gevallen die in de evangeliën worden verteld, psychische ziekten waren en de duivel uiteindelijk niet bestaat en niet werkzaam is. Zijn aanwezigheid staat op de eerste bladzijde van de Schrift, die eindigt met de overwinning van God op de duivel.¹⁸⁰ Toen Jezus ons het Onze Vader heeft nagelaten, heeft Hij in feite gewild dat wij eindigen met aan de Vader te vragen dat Hij ons bevrijdt van de Boze. De uitdrukking die daar wordt gebruikt, verwijst niet naar het kwaad in abstracte zin en de precieze vertaling is “de Boze”. Het duidt een persoonlijk wezen aan dat ons kwelt. Jezus heeft ons geleerd iedere dag om deze bevrijding te vragen, opdat zijn macht ons niet beheerst.

161. Laten wij dus niet denken dat het een mythe is, een voorstelling, een symbool, een figuur of een idee.¹⁸¹ Deze fout brengt ons ertoe de

180 Vgl. de homilie in de mis in Casa S. Marta, 11 oktober 2013: *L'Osservatore Romano*, 12 oktober 2013, p. 12.

181 Vgl. de zalige Paulus VI, *Catechesis* bij de Algemene audiëntie van 15 november 1972: *Insegnamenti X* [1972], 1168-1170: “Een van de grootste behoeften is de bescherming tegen het kwaad dat wij de Duivel noemen. [...] Het kwaad is niet meer alleen een gebrek, maar een werkende kracht, een levend geestelijk wezen, dat verdorven is en ten verderve leidt. Een verschrikkelijke werkelijkheid. Mysterieus en angstwekkend. Wie weigert te erkennen dat deze werkelijkheid bestaat, of wie er een op zichzelf staand beginsel van maakt, dat, zoals elk schepsel, van God afkomstig is, of het verklaart als een pseudo-werkelijkheid, een begripsmatige en denkbeeldige verpersoonlijking van de onbekende oorzaken van ons onheil, wijkt af van het Bijbels en kerkelijk onderricht.

waakzaamheid te verminderen, nalatig te worden en ons meer aan gevaren bloot te stellen. Hij heeft er geen behoefte aan om ons te bezitten. Hij vergiftigt ons met haat, met droefenis, met afgunst, met ondeugden. En terwijl wij onze afweer laten verslappen, profiteert hij ervan om ons leven, onze gezinnen en onze gemeenschappen te verwoesten, omdat “hij rondzwerft als een brullende leeuw, op zoek naar een prooi om te verslinden” (1 Petr. 5, 8).

Wakker en vol vertrouwen

162. Het Woord van God nodigt ons uitdrukkelijk uit om “te kunnen standhouden tegen de listen van de duivel” (Ef. 6, 11) en om “alle brandende pijlen van de boze” tegen te houden (Ef. 6, 16). Het zijn geen poëtische woorden, omdat ook onze weg naar heiligheid een voortdurende strijd is. Wie dit niet wil erkennen, zal zich blootgesteld zien aan falen en middelmatigheid. Voor de strijd hebben wij de machtige wapens die de Heer ons geeft: het geloof dat zich uitdrukt in het gebed, het mediteren over het Woord van God, de viering van de mis, de eucharistische aanbidding, de sacramentele verzoening, de werken van naastenliefde, het gemeenschappelijke leven, de missionaire inzet. Als wij onszelf verwaarlozen, zullen de valse beloften van het kwaad ons gemakkelijk verleiden, want, zoals de heilige priester Brochero zei: “Wat voor belang heeft het dat Lucifer belooft u te bevrijden en u zelfs met al zijn goederen overlaadt, als het bedrieglijke goederen zijn, als het vergiftigde goederen zijn?”¹⁸²

163. Op deze weg biedt de ontwikkeling van het goede, de geestelijke rijping en de groei van de liefde het beste tegenwicht aan het kwaad. Niemand biedt weerstand aan het kwaad, als hij ervoor kiest op een dood punt te talmen, als hij zich tevreden stelt met een beetje, als hij ophoudt ervan te dromen de Heer een mooiere toewijding aan te bieden. Nog erger

182 De heilige José Gabriel van de Rozenkrans Brochero, *Predica delle bandiere*, in Bisschoppenconferentie van Argentinië, *El Cura Brochero. Cartas y sermones*, Buenos Aires 1999, 71.

is het, als hij vervalt tot defaitisme, omdat “wie zonder vertrouwen begint, van tevoren de helft van de veldslag verloren heeft en zijn eigen talenten begraaft. [...] Een christelijke overwinning is altijd een kruis, maar een kruis dat tegelijkertijd een overwinningsbanier is, die met strijdbare tederheid tegen de aanvallen van het kwaad wordt gedragen”.¹⁸³

De geestelijke ontaarding

164. De weg van de heiligheid is een bron van vrede en vreugde die de Geest ons schenkt, maar tegelijkertijd vraagt hij dat wij “de lampen brandend” houden (vgl. Luc. 12, 35) en alert blijven: “Houdt u verre van alle soort kwaad” (1 Tess. 5, 22); “weest waakzaam” (vgl. Mar. 13, 35; Mat. 24, 42); laten wij niet in slaap vallen (vgl. 1 Tess. 5, 6). Want zij die niet merken dat zij ernstige nalatigheden begaan tegen de Wet van God, kunnen zich laten gaan in een soort van bedwelming of gevoelloosheid. Gegeven dat zij niets ernstigs vinden dat ze zich kunnen verwijten, bemerken ze de laauwheid niet die zich langzamerhand van hun geestelijk leven meester maakt, en uiteindelijk verwoesten zij zichzelf en ontaarden.

165. Geestelijke ontaarding is erger dan de val van een zondaar, omdat het een comfortabele en zelfvoldane vorm van blindheid betreft, waar ten slotte alles geoorloofd lijkt: bedrog, laster, egoïsme en zoveel subtiele vormen van zichzelf tot het centrum van alles maken, want “de satan zelf vermomt zich als een engel van het licht” (2 Kor. 11, 14). Zo eindigde Salomo zijn dagen, terwijl de grote zondaar David zijn ellende wist te overwinnen. In een passage heeft Jezus ons gewaarschuwd omtrent deze verraderlijke verleiding die ons doet afglijden naar ontaarding: het gaat over een persoon die bevrijd is van de duivel en die, denkend dat zijn leven nu gezuiverd was, ten slotte bezeten was door zeven andere boze geesten (vgl. Luc, 11, 24-26). Een andere Bijbeltekst gebruikt een sterk beeld: “Een hond keert terug naar zijn eigen braaksel” (2 Petr. 2, 22; vgl. Spr. 26, 11).

183 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 85: AAS 105 (2013), 1056.

De onderscheiding

166. Hoe kan men weten of iets komt van de heilige Geest of afkomstig is van de geest van de wereld of de geest van de duivel? De enige manier is de onderscheiding, die niet alleen om intelligentie en een gezond verstand vereist, maar ook een gave is waarom men moet vragen. Als wij de heilige Geest hierom met vertrouwen vragen en tegelijkertijd ernaar streven deze door gebed, reflectie, lezen en goede raad te onderhouden, zullen wij zeker groeien in dit geestelijk vermogen.

Een dringende noodzaak

167. Vandaag de dag is de houding van onderscheiding bijzonder noodzakelijk geworden. Het huidige leven biedt immers geweldige mogelijkheden om te handelen en afleiding te zoeken en de wereld presenteert die als waren ze alle waardevol en goed. Allen, maar in het bijzonder de jongeren, worden blootgesteld aan een voortdurend *zappen*. Het is mogelijk op twee of drie schermen tegelijk te navigeren en tegelijkertijd op verschillende virtuele niveaus interactie te hebben. Zonder de wijsheid van de onderscheiding kunnen wij gemakkelijk omgevormd worden in marionetten, die ten prooi vallen aan de trends van het moment.

168. Dit blijkt in het bijzonder belangrijk, wanneer iets nieuws in het eigen leven verschijnt en men dus moet onderscheiden of het nieuwe wijn is die van God komt, of iets nieuws waarmee de geest van de wereld of de geest van de duivel ons bedriegt. Bij andere gelegenheden gebeurt het tegenovergestelde, als de krachten van het kwaad ons ertoe brengen niet te veranderen, de dingen te laten zoals ze zijn, voor starheid en rigiditeit te kiezen. Dan verhinderen wij dat de adem van de Geest werkt. Wij zijn vrij met de vrijheid van Jezus, maar Hij roept ons op om wat er in ons is, te onderzoeken – verlangens, angsten, vrees, verwachtingen – en wat buiten ons gebeurt – de “tekenen van de tijd” – om de wegen van de volle vrijheid te herkennen: “Onderzoekt alles, behoudt het goede” (1 Tess. 5, 21).

Altijd in het licht van de Heer

169. De onderscheiding is niet alleen op bijzondere momenten noodzakelijk, of wanneer er ernstige problemen moeten worden opgelost, of wanneer er een cruciale beslissing moet worden genomen. Het is een geestelijk strijdmiddel dat ons help om de Heer beter te volgen. Zij is altijd nuttig voor ons: om in staat te zijn Gods tijd en zijn genade te herkennen, om de ingevingen van de Heer niet te veronachtzamen, om zijn uitnodiging om te groeien niet te laten voorbijgaan. Vaak speelt dat in kleine dingen, in wat irrelevant lijkt, omdat grootmoedigheid zich in eenvoudige en dagelijkse dingen uit.¹⁸⁴ Het gaat er om geen grenzen te stellen aan het grootse, het beste en het mooiste, maar tegelijkertijd ons te concentreren op het kleine, de inzet van vandaag. Daarom vraag ik alle christenen niet na te laten iedere dag in dialoog met de Heer, die ons liefheeft, een eerlijk gewetensonderzoek te doen. Tegelijkertijd brengt de onderscheiding ons ertoe de concrete middelen te herkennen die de Heer in zijn mysterieuze liefdesplan vooraf beschikt, opdat wij niet blijven steken in alleen goede bedoelingen.

Een bovennatuurlijke gave

170. Weliswaar sluit de geestelijke onderscheiding de bijdragen van de menselijke, existentiële, psychologische, sociologische en morele kennis niet uit, maar ze gaat ze te boven. En evenmin zijn hiervoor de wijze normen van de Kerk voldoende. Laten wij er altijd aan denken dat de onderscheiding een genade is. Ook al sluit ze de rede en de voorzichtigheid in, zij gaat ze te boven, omdat het erom gaat een glimp op te vangen van het mysterie van het unieke en eenmalige plan dat God met ieder heeft en dat wordt verwezenlijkt binnen van de meest uiteenlopende contexten en grenzen. Het gaat niet alleen om een tijdelijk welzijn, noch om de bevrediging iets nuttigs te doen en ook niet om het verlangen een gerust geweten te hebben. Op het spel staat de zin van mijn leven ten overstaan van de Vader, die mij kent en mij liefheeft, de ware Vader, voor Wie ik mijn bestaan kan geven, dat niemand beter kent dan Hij. De onderscheiding leidt uiteindelijk naar

184 Op het graf van de heilige Ignatius van Loyola staat dit wijze grafschrift: "*Non coaceri a maximo, contineri tamen a minimo divinum est*" (Niet door het grootste beperkt worden, maar toch door het kleinste bevat worden, dat is goddelijk).

de bron zelf van het leven, dat niet sterft, dat wil zeggen “dat zij u kennen, de enige ware God en Hem die Gij hebt gezonden, Jezus Christus” (Joh. 17, 3). Zij vraagt niet om bijzondere vermogens, noch is zij weggelegd voor de meest intelligente en ontwikkelde mensen, en de Vader openbaart zich met genoegen aan de nederigen (vgl. Mat. 11, 25).

171. Hoewel de Heer op zeer verschillende wijzen tot ons spreekt gedurende ons werk, door middel van anderen en op ieder ogenblik, is het niet mogelijk af te zien van de stilte van het langdurige gebed om beter die taal gewaar te worden, om de werkelijke betekenis te interpreteren van de ingevingen die wij denken te hebben ontvangen, om angsten tot rust te brengen en het geheel van het eigen bestaan in het licht van God opnieuw samen te voegen. Zo kunnen wij de geboorte van de nieuwe synthese mogelijk maken die ontstaat uit het door de Geest verlichte leven.

Spreek, Heer

172. Het kan echter gebeuren dat wij in het gebed zelf het vermijden de confrontatie aan te gaan met de vrijheid van de Geest, die werkzaam is, zoals Hij wil. Men dient eraan te denken dat de biddende onderscheiding voort moet komen uit de bereidheid tot luisteren: naar de Heer, naar de anderen, naar de werkelijkheid zelf die ons steeds op een nieuwe wijze bevraagt. Alleen wie bereid is te luisteren, heeft de vrijheid om af te zien van zijn eigen gedeeltelijke en ontoereikende standpunt, de eigen gewoonten, de eigen schema's. Zo is hij werkelijk bereid een oproep te aanvaarden die zijn zekerheden doorbreekt, maar hem tot een beter leven brengt, omdat het niet voldoende is dat alles goed gaat, dat alles rustig is. Het kan zijn dat God ons iets meer aanbiedt en wij in onze gemakzuchtige verstrooidheid het niet herkennen.

173. Deze houding van luisteren houdt natuurlijk gehoorzaamheid in aan het evangelie als laatste criterium, maar ook aan het leergezag dat het bewaakt, door te trachten in de schat van de Kerk te vinden wat het vruchtbaarst kan zijn voor het heden van het heil. Het gaat er niet om recepten toe te passen of het verleden te herhalen, daar dezelfde op-

lossingen niet in alle omstandigheden geldig zijn en wat in één context nuttig was, het in een andere niet hoeft te zijn. De onderscheiding van de geesten bevrijdt ons van rigiditeit, die geen ruimte heeft ten overstaan van het eeuwige heden van de Verrezenen. Alleen de Geest weet in de donkerste uithoeken van de werkelijkheid door te dringen en rekening te houden met alle nuances ervan, opdat de nieuwheid van het evangelie met een ander licht zichtbaar wordt.

De logica van de gave en het kruis

174. Een wezenlijke voorwaarde voor de vooruitgang in de onderscheiding is zich te oefenen in het geduld van God en zijn tijden die nooit de onze zijn. Hij laat geen “vuur van de hemel neerdalen over de ongelovigen” (vgl. Luc. 9, 54), noch staat hij het ijveraars toe “onkruid uit te trekken” dat samen met het graan opgroeit (vgl. Mat. 13, 29). Bovendien is edelmoedigheid vereist, omdat “het zaliger is te geven dan te ontvangen” (Hand. 20, 35). Men beoefent geen onderscheiding om te ontdekken wat wij nog uit dit leven kunnen halen, maar om te herkennen hoe wij de zending beter kunnen vervullen die ons in het doopsel is toevertrouwd, en dit houdt in dat we bereid zijn tot zelfverloochening, zelfs tot het opofferen van alles. Geluk is immers iets paradoxaals en schenkt ons de beste ervaringen, wanneer wij de mysterieuze logica aanvaarden die niet van deze wereld is. Zoals de heilige Bonaventura zei met verwijzing naar het kruis: “Dit is onze logica”.¹⁸⁵ Als iemand deze dynamiek aanvaardt, dan laat hij zijn eigen geweten niet in slaap sussen en stelt hij zich edelmoedig open voor de onderscheiding.

175. Wanneer wij ten overstaan van God de wegen van ons leven onderzoeken, dan zijn er geen gebieden die uitgesloten blijven. In alle aspecten van het bestaan kunnen wij blijven groeien en God iets meer aanbieden, zelfs daar waar wij de grootste moeilijkheden ervaren. Maar het is nodig dat wij de heilige Geest vragen om ons te bevrijden en de angst te verdrijven die ons ertoe brengt Hem de toegang tot sommige aspecten van ons leven

185 *Collationes in Hexameron*, 1, 30.

te ontzeggen. Degene die alles vraagt, geeft ook alles en wil in ons binnentreden, niet om te verminken of te verzwakken, maar om volheid te geven. Dat laat ons zien dat de onderscheiding niet een aanmatigende zelfanalyse is, een egoïstisch navelstaren, maar een waar buiten onszelf treden naar het mysterie van God toe, die ons helpt de zending te beleven waartoe Hij ons tot welzijn van onze broeders en zusters heeft geroepen.

* * *

176. Ik wens dat Maria deze overwegingen bekroont, omdat zij als geen ander de zaligsprekingen van Jezus heeft beleefd. Zij is degene die huiverde van blijdschap bij de tegenwoordigheid van God, degene die alles in haar hart bewaarde en die zich door het zwaard heeft laten doorboren. Zij is de heilige onder de heiligen, de meest gezegende, degene die ons de weg van de heiligheid toont en ons geleidt. Zij accepteert het niet dat wij, wanneer wij vallen, blijven liggen, en soms draagt zij ons in haar armen zonder ons te oordelen. Spreken met haar troost ons, bevrijdt ons en heiligt ons. De Moeder heeft geen behoefte aan zeer veel woorden, het heeft voor haar geen nut dat wij ons te zeer inspannen om haar uit te leggen wat ons overkomt. Het is voldoende steeds weer te fluisteren: “Wees gegroet, Maria”.

177. Ik hoop dat deze bladzijden behulpzaam zijn om de hele Kerk in staat te stellen zich te wijden aan de bevordering van het verlangen naar heiligheid. Laten wij vragen dat de heilige Geest in ons een intens verlangen stort om heilig te zijn tot meerdere eer van God en laten wij elkaar hierin bemoedigen. Zo zullen wij een geluk delen dat de wereld ons niet zal kunnen ontnemen.

*Gegeven te Rome, bij Sint Pieter, 19 maart,
Hoogfeest van de heilige Jozef,
2018, het zesde jaar van mijn pontificaat.
Franciscus*

Registers bij Gaudete et Exsultate

Verheugt u en jubelt -
Over de roeping tot heiligheid in deze wereld
Apostolische Exhortatie
Paus Franciscus - 19 maart 2018



RKDocumenten.nl

*Redactiesluiting van deze bundel: 20-07-2018
Eventuele tekstwijzigingen voorbehouden.*

*Publicatie geschied onder respectering van de
oorspronkelijke copyrighthouders.*

*Teksten in deze bundel zijn ontleend aan de versie
zoals deze op de website www.rkdocumenten.nl
gepubliceerd zijn op het moment van redactiesluiting.*

*Ten behoeve van de techniek van de website
kunnen noten en/of verwijzingen anders ingedeeld
en/of geformuleerd zijn dan in de originele versie.*

Trefwoordenlijst

De nummers zijn alineanummers waarop het betreffende woord of term betrekking heeft.

- AANBIDDING, zie: EUCHARISTIE
 - Eucharistische Aanbedding of GEBEDSVORMEN - Aanbedding
- AANSCHOUWING VAN GOD, 155
 - volkomen gemeenschap met God, 4
- ABORTUS, 101
- ACEDIA, zie: BEKORINGEN
 - (geestelijke) lusteloosheid, loomheid
- AFGUNST, 161
- AGAPE, zie: LIEFDE
- ALCOHOL, zie: VERSLAVING/ MISBRUIK: DRUGS, ALCOHOL, TABAK, MEDICIJNEN
- ALGEMEEN WELZIJN
 - zekerheid en vrede, 74
- ANAWIN, 74
- ANGST, 16, 28, 34, 175
 - angst voor de heiligheid, 32
- ARME, zie: GERECHTIGHEID
- ARMEN, ARME, ARMOEDE, 70, 96
 - armen van geest
 - heilige onverschilligheid, 69
- ARMOEDE, zie: ARMEN, ARME, ARMOEDE

- BARMHARTIGHEID, 80-82, 97, 102, 105-107, 121, 153
 - maatgevend bij het oordeel, 81, 104
 - tegenover migranten en vreemdelingen, 102-103
 - werken van barmhartigheid, 95, 97, 107
- BARMHARTIGHEID, zie: ZALIGSPREKINGEN - barmhartigen
- BEELD (EN GELIJKENIS) VAN GOD, 61
- BEKERING, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- BEKORINGEN
 - (geestelijke) lusteloosheid, loomheid, 137, 164
- BEROUW, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- BESCHOUWING, zie: CONTEMPLATIE
- BETROKKENHEID, ENGAGEMENT, 90, 154
- BIECHT, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- BIJBEL, zie: HEILIGE SCHRIFT
- BIO-ETHIEK, 102
- BOETE, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- BOETVAARDIGHEID
 - uitingen
 - vasten, 103
- BROEDERLIJKHEID, BROEDERSCHAP
 - broederlijke gemeenschap, 128

- CHARISMA, 130
- CHRISTEN, CHRISTENEN
 - leven en handelen van de christen
 - bij de komst van het rijk Gods, 25
 - in de zending van de Kerk, 20, 27, 131
 - voorgesteld in de Bergrede, 63
 - tot heiliging geroepen, 19
- CHRISTENVERVOLGING, 92-94

- COMMUNICATIEMIDDELEN, 108, 115, 167
- CONFORMISME, 135
- CONSERVATISME - BEHOUD HET GOEDE, 168
- CONSUMENTENGEDRAG, CONSUMPTIEDWANG, CONSUMPTISME, 30, 108, 111, 128, 146
 - consumentengedrag bezien in een wereldwijd perspectief, 75
- CONTEMPLATIE, 14, 26, 46, 96, 153-154
- CORRUPTIE, 78, 165
- CORRUPTIE, zie ook: ONGERECHTIGHEID - corruptie
- CULTUUR
 - rol van de massamedia, 115
- DAKLOZEN, 98
- DANKBAARHEID, 54, 127
- DECALOOG
 - 8e gebod: niet vals getuigen, 115
- DEUGDEN, 5, 60
 - goddelijke deugden
 - geloof, hoop en liefde als goddelijke deugden, 60
 - kardinale deugden
 - rechtvaardigheid, 79
 - theologale deugden, 60
- DEUGDEN, zie ook: GERECHTIGHEID of ONDEUGDEN
- DIENEN, 80
- DIENST AAN, TEN DIENSTE VAN, 26
- DIENSTBAARHEID, 31
- DOGMATISME, 134
- DOOPSEL, 174
 - interpretatie en betekenis van het doopsel
 - zending in het doopsel toevertrouwd, 174
- DRIE-EENHEID, zie: TRINITEIT
- DUIVEL, SATAN, 140, 158, 161, 165
 - macht van de duivel is beperkt, 160
 - verleiding van de mens door de duivel, 117, 140, 158-159, 162, 165
- ECOLOGIE VAN DE MENS
 - menselijke ecologie betreft de relatie van de mens tot zijn eigen geschapen zijn, 28
- EDELMOEDIGHEID, 174
- EENZAAMHEID, 31
- EGOÏSME, 136-137, 165, 175
- EGOÏSME, zie ook: ONGERECHTIGHEID
- EPILEPSIE IS GEEN BEZETEN ZIJN DOOR DE DUIVEL, 160
- EREDIENST, 105-107
- EUCHARISTIE
 - belangrijkste werkingen van de eucharistie, 162
 - betekenis van de eucharistie, 142
 - Eucharistische aanbidding, 162
- EUTHANASIE, 101
- EVANGELIE
 - opdracht tot verkondiging van het evangelie, 109, 136
- EVANGELISATIE, 129-133, 138
- EVANGELISCHE RADEN, zie: ROEPING
- FUNCTIONARISSEN, zie: MANAGERS, FUNCTIONARISSEN
- GEBED, BIDDEN, 100, 104-105, 149-150, 152-153, 156, 166, 171
 - als antwoord van de mens op de roepstem van God, 29
 - bronnen van het gebed
 - woord van God, 156
 - christelijk bidden:
 - Onze Vader, 160
 - relatie met God in het christelijk gebed, 148
 - door in de Heilige Schrift te lezen,

- 156-157, 162
- en barmhartigheid, 105
- en de zending ontdekken, 23, 29
- en erediens is niet zo belangrijk als barmhartigheid, 104, 106
- en inzet voor de naaste, 100, 104
- gebed tot de Vader, 149-152
- geen vlucht voor de wereld, 151-152
- heiligen als leermeesters van het gebed, 148
- in gemeenschap van gelovigen, 54
- Jezus leert ons bidden
- waakzaamheid in het gebed, 159, 161
- Onze Vader, 160
- kritiek op het gebed, 26
- vertrouwen in het gebed, 149, 171
- werking van het gebed, 23, 149
- GEBEDSVORMEN
- Aanbedding, 155, 162
- gebed om voorspraak, 154
- lofprijzing van God, 147, 155
- smeekgebed, 114, 154
- in de Heilige Schrift, 157
- voorbede, 154
- vragend gebed, 154
- GEDULD, 112, 119
- GEHOORZAAMHEID, 173
- GEKWETSTE MENS, 61
- GELOOF
- eenheid van het geloof, 146
- samenwerken van verstand, wil en genade, 37, 48
- steun aan getuigen van het geloof, 3
- zekerheid van het geloof, 125
- GELOVIGE
- gelijke waardigheid van alle gelovigen, 45
- GELUK, zie: HEILIGHEID, HEILIGE of SUCCESVOL LEVEN
- GELUKZALIGHEID
- als zien en doel van het menselijk

- handelen, 64
- GELUKZALIGHEID, zie: GOD ZIEN of VREUGDE
- GEMEENSCHAP, 6, 161
- christelijke gemeenschap, 141-145
- trouw ten overstaan van de medegelovigen, 112
- GENADE, 49, 116
- geloof als genade, 49, 55
- habituele en helpende genade, 50
- kan niet opgeëist worden of gekocht, 53-54
- ontvangen van genade:
- menselijk leven als plaats van de aanname of weigering van genade, 50
- ongeloof als terugwijzen van genade, 169
- verdienste van de genade, 40, 54, 170
- rol van de genade binnen de relatie mens God, 55
- werkingen, 59
- rechtvaardiging, 52-53
- roeping tot eeuwig leven, 54, 173
- wordt ontvangen, 54
- GERECHTIGHEID, 52, 77, 79, 90, 105
- GERECHTIGHEID, zie ook: ONGERECHTIGHEID
- GEWELD, 117
- waarde van het afzien van geweld, 117
- GEWETEN
- beslissingen volgens het geweten, 150
- GEWETEN, zie ook: ONDERSCHIEDING
- GEWOONTEN, 137
- GEZIN
- gezin en samenleving:, 28
- GNOTICISME, 36-44, 46-48, 62
- GOD
- aanwezigheid van God, 42

- bijzondere kenmerken van God:
- God is liefde, 18, 45, 112, 132
- God is transcendent, 41, 147-148
- God is waarheid, 43
- Drie-eenheid, zie TRINITEIT
- God de Schepper:
- God is in de schepping aanwezig, 42
- waardigheid van het scepseel, 32
- God wil de mens verheerlijken, 150
- Gods spreken, 21-22
- heeft voor iedereen een roeping, 24
- liefde voor God, 111
- mysterie van God, 40
- transcendentie van God, 41
- GOD ZIEN, 86
- als volkomen gemeenschap met God, 6, 143
- HAAT, 161
- HANDELEN, HANDELING
- gelukzaligheid als zin en doel van menselijk handelen, 64
- HEBZUCHT, 46
- HEILIGE GEEST
- adem van de heilige Geest, 168
- daden van de heilige Geest:
- van Hem stamt alle heiligheid, 15, 21
- voedt door de genade op tot geestelijke vrijheid, 171
- werking van de heilige Geest, 168, 177
- heilige Geest in het heilswerk van God:
- verzameling van het volk en Johannes de Doper, 6
- HEILIGE SCHRIFT, 100
- Heilige Schrift en Eucharistie, 157
- Heilige Schrift en het Lichaam van Christus, 157
- Schrift leert de waarheid, 43
- HEILIGHEID, HEILIGE, 63, 66, 92, 97, 118, 141, 147, 177
- en gemeenschap, 141-142, 144
- heilige:
- als plaats waar de heilige Geest werkt in de mens, 21
- heilige betekenis van de heiligverklaring door de Kerk, 5
- niet in alles perfect, 22
- voorspraak van de heiligen, 154
- heiligheid Gods:
- alle christenen zijn tot heiligheid geroepen, 10
- gemeenschap der heiligen, 4, 141
- God wil de heiligheid en de verheerlijking van de mens, 95, 150
- roeping tot heiligheid, 110
- slecht humeur geen teken van heiligheid, 126
- vrucht van de heilige Geest, 15
- HEILIGHEID, zie: VOLMAAKTHEID
- HEILSECONOMIE, HEILSGESCHIEDENIS, 153
- HEIMWEE, 134
- HELPEN, 80
- HOOP, 122, 125
- IDEOLOGIE, 100-101
- IJDELHEID, 71, 93, 116
- INDIVIDUALISME, 134, 146
- INITIATIE, zie: DOOPSEL
- INSPIRATIE, zie: HEILIGE SCHRIFT
- INTERNET, zie: COMMUNICATIEMIDDELEN
- INZICHT
- als gave van de Heilige Geest, 166
- ISRAËL, ISRAËLIETEN, zie: GEBED, BIDDEN
- JEZUS CHRISTUS
- betekenis van de hemelvaart van Jezus:
- ondanks de hemelvaart blijft Jezus in zijn Kerk aanwezig, 145
- betekenis van Jezus Christus:

- bevrijder van het kwaad en van de zonde, 160
- Verrezene, 139
- boodschap van het laatste oordeel:
- Messiaans koninkrijk van Jezus, 25
- gebed van Jezus:
- Onze Vader, 160
- navolging van Jezus, 118, 120
- wederkomst van Jezus:
- rijk van God op aarde is nog niet voltooid, 25
- KERK
- heiligheid ook buiten de Katholieke Kerk te vinden, 9
- heilsnoodzakelijkheid van de Kerk:, 9
- hiërarchische wetgeving
- leergezag van de Kerk
- opdracht van het leergezag, 173
- Kerk als gemeenschap:
- strijdende Kerk, 7
- spreken van God - Woord Gods, 133
- voorbeelden van christelijke heiligheid, 7
- zoeken naar God in niet-christelijke religies, 9
- KETTERIJ, 35, 47
- KLEINE DETAILS, 144-145, 153, 169
- KWAAD, HET SLECHTE
- afkeer van het kwaad, 113, 163
- Christus bevrijdt van het kwaad, 137
- kwaad overwinnen door het goede, 113, 117
- strijd tegen het kwaad, 56, 137, 158-165
- KWAAD, zie: DUIVEL, SATAN
- KWAADSPREKERIJ, LASTER, 16, 87, 115, 165
- KWIJTSCHULDEN, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN

VERZOENING

- LEED, zie: LIJDEN
- LEEK
- roeping van de leken, 23
- zending in de wereld, 131
- LEERLINGEN
- opdrachten:
- aannemen van het kruis en navolging, 163
- LEGALISME, 134
- LEVEN, zie: ABORTUS
- LEVENSTIJL, zie: CONSUMTENGEDRAG, CONSUMPTIEDWANG, CONSUMPTISME
- LEVENSTIJLEN
- levensstijl uit innerlijke vrede, 27, 125
- LIEFDE, 16, 56-57, 60, 85-86, 145
- als 'ziel van heiligheid' van de mensen, 21
- de liefde tot God leidt tot naastenliefde, 112
- de mens is tot liefde geroepen, 18, 72
- God is liefde
- de liefde van God overstijgt en overwint alles, 159
- de liefde van God, eeuwig en trouw, 112
- werken van liefde, 85
- LIEFDE, zie ook: ZALIGSPREKINGEN of NAASTENLIEFDE
- LIJDEN, 75, 92, 119, 125
- ervaring van het lijden, 96
- LITURGIE, zie: EREDIENST
- MAAT NEMEN, METEN, OORDELEN, 81
- MAATSCHAPPELIJKE INZET, 101
- MAATSCHAPPIJ

- maatschappelijke structuren, 99
- MACHT
- kritiek op machtsmodellen, 90
- machtigen beheersen de debatten, 119
- MANAGERS, FUNCTIONARISSEN, 138
- MARIA, 176
- Maria en de Kerk:
 - in Maria is de Kerk geheel heilig, 176
- MARTELAARSCHAP, 9, 94, 119, 138, 141
- MEDIA
 - en openlijk geweld, 115
- MEDIA, zie ook: COMMUNICATIEMIDDELEN
- MEDITATIE, 162
- MENS, MENSHEID
 - de mens is gebaseerd op relaties met God, de naaste en de aarde, 104
 - eigenschappen en handelingen van de mens:
 - verlangen naar het doen van het goede, 120
 - gelijkheid van alle mensen:
 - ongerechtvaardigde ongelijkheid, 79
 - gevolgen van de zonde:
 - schade door toedoen van de duivel, 159
 - oorsprong van de mens:
 - God schiep de mens uit liefde, 18
 - roeping van de mens
 - om van God te getuigen, 23
 - verhouding God - mens:
 - beschadigde Godsrelatie van de mens, 100
 - MESSIAS
 - gelaatstrekken, 96
 - MIDDELMATIGHEID, 6, 90, 138, 159, 162
 - MIGRANTEN, zie ook:

- VREEMDELING
- MIGRATIE, MIGRANTEN, 101-103
- MISSIE, MISSIONERING
 - en eenheid van de Kerk, 146
 - missionaire opdracht van Christus aan de Kerk, 142, 162
- MOED, MOEDIG, 139
- MOEILIKHEDEN MET HET GEBED, zie: GEBED, BIDDEN
- MUSEUM VAN HERINNERINGEN, 139
- NAASTENLIEFDE, 37, 86, 98, 100, 104, 111, 122, 162
 - cultuur van naastenliefde, 102
 - liefde voor de armen als bijzondere vorm van naastenliefde, 102
- NALATIGHEID, 164
- NAVOLGING, zie: ROEPING
- NEDERIGHEID, 118-119, 170
 - nederigheid van Jezus, 118
- NEO-PELAGIANISME, zie: NEOPELAGIANISME
- NEOPELAGIANISME, 47-50, 62
- OECUMENE, 5, 9
- OFFER
 - innerlijk en uiterlijk offer, 106
- ONDERSCHEIDING, 166-175
 - onderscheiding van een roeping, 23-24
 - pastorale onderscheiding, 27
- ONDERSCHEIDING, zie ook: GEBED, BIDDEN of STILTE
- ONDERSCHEIDING EN DIALOOG, zie: ONDERSCHEIDING
- ONDEUGDEN, 42, 161
- ONDEUGDEN, zie ook: DEUGDEN
- ONGERECHTIGHEID, 78
 - corruptie, 78
 - wereldwijde sociale ongerechtigheid, 90
- ONGERECHTIGHEID, zie ook: GERECHTIGHEID

- ONRECHT, 120
- ONTWIKKELING, 91
- ONZE VADER, 160
- ONZE VADER, zie ook: JEZUS CHRISTUS - gebed van Jezus: - Onze Vader
- OORDEEL, 95-108
 - wordt afgemeten aan onze barmhartigheid, 81, 104

- PANTA ELPIZEI, zie: HOOP
- PARRESIA, 129-130, 132-133
- PELAGIANISME, 47
 - is ketterij, 35
- PERIFIRIE, 135
- PERPEREUETAI, zie: IJDELHEID
- PESSIMISME, 134
- PISTIS, zie: LIEFDE - God is liefde
 - de liefde van God, eeuwig en trouw
- PISTÓS, zie: GEMEENSCHAP
 - trouw ten overstaan van de medegelovigen
- POLITIEK
 - politiek heeft zelfkritiek nodig, 91
 - verantwoordelijkheid van de politiek, 102
- PROFEET, 41

- RECHTVAARDIGING, 52-56
 - bekering uit genade gaat voor de rechtvaardiging, 53
 - mogelijkheid om de genade van de rechtvaardiging te verkrijging in de boete, 53
 - samenwerken van de genade van God en de vrijheid van de mens, 56
- RELIGIEUZEN, RELIGIEUZE LEVEN
- Contemplatieve religieuzen, 14, 119
- RIGIDITEIT, RIGIDE, 168, 173
- RIJKDOM, 71
- ROEPING, 1, 110
 - tot heiligheid, 2, 10-11, 33
 - tot heiligheid is fouten van anderen verdragen, 72, 89, 112
 - tot heiligheid is zending, 19-27
- ROEPING, zie: ONDERSCHIEDING
 - onderscheiding van een roeping

- SACRAMENTEN, 15, 110
- SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING, 162
- SATAN, zie: DUIVEL, SATAN
- SCHEPPING
 - samenhang van alle schepselen
 - open systemen van communicatie, 44
 - oorsprong in de Drie-eenheid
 - betekent verantwoordelijkheid van de mens, geen overheersing, 45
- SLAVERNLIJ, 32, 59, 101
- SOCIALE COMMUNICATIEMIDDELEN, zie: COMMUNICATIEMIDDELEN
- SPIRITUALISME, 134
- SPIRITUALITEIT
 - spiritualiteit helpt tot vernieuwing van de mensheid, 24
- STARHEID, 168
- STILTE, 26, 151-152
 - in stilte Christus aanschouwen, 151
 - in stilte door Jezus aanschouwd worden, 151
 - is nodig voor goede onderscheiding, 150, 171
 - vorm van Aanbidding, 155
- SUCCESVOL LEVEN, 1
 - het gewone bijzonder doen, 17
 - is mogelijk wanneer de liefde beleefd wordt, 24
 - ondanks eigen onvolmaaktheid, 3, 11, 18, 22, 24, 34, 49, 107, 112

- THEOLOGALE DEUGDEN, zie: DEUGDEN - goddelijke deugden
 - geloof, hoop en liefde als

- godelijke deugden
- THEOLOGIE, 46
- TOORN
- doodzonde
- verlangen naar wraak, 93
- TREURENDEN, 75-76
- TRINITEIT, 143
- TROTS, 28
- TROUW, 96, 112

- VALSE SPIRITUALITEIT, 35, 111, 134
- VASTBERADENHEID, 116
- VERANDERING VAN DENKEN, 99
- VERDIENSTE
- geen verdienste van de mens tegenover God, 54
- liefde van Christus als bron van alle verdiensten voor God, 56
- verdienste van genade, 54
- VERDRIET, zie: TREURENDEN
- VERERING VAN GOD
- de naam van de Heer heiligen, 4
- VERGEVEN, 80-82
- VERGEVING VAN ZONDEN, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- VERKONDIGING, zie: EVANGELISATIE
- VERKONDIGING VAN HET EVANGELIE, 129, 133, 138
- heilsnoodzakelijkheid van de verkondiging van het Evangelie aan alle mensen, 129
- VERLEIDING
- om de dingen te laten zoals ze zijn, 130, 137, 168, 172
- tot egoïsme, 114, 128, 146
- tot het gnosticisme, 35-46, 62
- tot het pelagianisme, 47-59, 62
- tot kwaadsprekerij, 87, 115
- tot meerderwaardigheidsgevoel, 45, 49, 72, 121

- tot oppervlakkigheid, 30, 75, 101, 108, 121, 135
- van de duivel, 158, 161-163
- VERNEDERING, 118-120
- VERSLAVING/MISBRUIK: DRUGS, ALCOHOL, TABAK, MEDICIJNEN, 134
- VERSPILLING, zie: CONSUMENTENGEDRAG, CONSUMPTIEDWANG, CONSUMPTISME
- VERSTAND
- verstand als menselijk vermogen, 39
- verstand en wet, 57
- zonde in strijd met het verstand, 37
- VERVOLGING, zie: CHRISTENVERVOLGING of MARTELAARSCHAP
- VERVULLING, VOLHEID, VOLTOOIING, 124, 175
- VERZOENING, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- VOLHARDING, 112
- VOLMAAKTHEID, 37, 81
- VOORBEDE, zie: GEBEDSVORMEN
- smeekgebed
- VREDE, 87-89
- aardse vrede als 'beeld van de vrede van Christus', 121
- oorzaken die de vrede bedreigen, moeten opgegeven worden, 89
- VREDE BRENGEN, STICHTEN, zie: ZALIGSPREKINGEN - vrede brengen, stichten
- VREEMDELING, 103
- VREEMDELING, zie ook: MIGRATIE, MIGRANTEN
- VREUGDE, 55, 122-128
- vreugde komt niet door het consumptiedwang, 101, 128
- vreugdevolle viering van het leven, 123
- VRIENDSCHAP, 88
- VRIJHEID

- als geschenk van God: de mens is vrij geschapen, 55
- als keuzemogelijkheid tussen goed en kwaad, 158
- door heilige onverschilligheid, 69
- grenzen van de vrijheid, 172
- uitoefening van de vrijheid:
- mogelijkheden van de vrijheid, 172
- WAARHEID, 105
- God als bron van alle waarheid, 43
- in de waarheid leven
- in de informatieverstrekking, 108
- WERK
- rechtvaardig loon als legitieme vrucht van het werk, 52
- WET, GEBOD, GEBOD VAN DE KERK, NATUURLIJKE ZEDEN-WET
- als werk van de goddelijke wijsheid, 46
- WIL
- versterking van de heerschappij van de wil over het menselijke handelen, 48
- WOORD VAN GOD, zie: HEILIGE SCHRIFT
- ZACHTMOEDIG, ZACHTMOEDIGHEID, 71-74, 112
- ZALIGSPREKINGEN, 63, 65-66, 95, 109
- armen van geest, 67-70
- barmhartigen, 80-82, 95
- hongeren en dorsten naar gerechtigheid, 77-79
- laatste oordeel, 109
- treurende, 75-76
- vervolgden, 90-94
- vrede brengen, stichten, 87-89
- zachtmoedigen, 71-74
- zuiveren van hart, 83-86
- ZEGEL
- het zegel van de Heilige Geest, 132
- ZENDING, zie: GOD - heeft voor iedereen een roeping of ROEPING
- ZONDE, zie: SACRAMENT VAN BOETE EN VERZOENING
- ZONDE, ZONDEVAL, ERFZONDE
- enkele zware zonden
- moord, 85
- erfzonde
- bekoring door de duivel, 159
- ZUIVER, 84
- ZUIVEREN VAN HART, zie: ZALIGSPREKINGEN - zuiveren van hart
- ZWANGERSCHAPSAFBREKING, zie: ABORTUS
- ZWANGERSCHAPSONDERBREKING, zie: ABORTUS

Lijst met persoonsnamen

De nummers zijn van alinea's waarin de betreffende persoonsnaam vermeld wordt.

- Abraham 1, 3, 51
Antonius van Padua 46
Augustinus 49, 52, 142
Aquino, Thomas van 49, 54, 59, 106, 122
- Bakhita, Josephine 32
Balthasar, Hans Urs von 11, 22
Basilius de Grote 52
Benedictus (van Nursia) 102, 142
Benedictus XVI, zie Paus Benedictus XVI
Bernhard van Clairvaux 151
Birgitta van Zweden 12
Bloy, Léon 34
Bonaventura 39, 46, 49, 174
Brochero, José Gabriel del Rosario 162
- Catharina van Siëna 12
- David, Koning 165
Dumas, André 55
- Foucauld, Charles de 155
Franciscus van Assisi 46, 100, 127
Franciscus van Sales 17
Franciscus, zie Paus Franciscus
- Gera, Lucio 55
Gideon 3
González de Santa Cruz, Roque, en Gezellen 141
Grelot, Pierre 55
- Hildegard von Bingen 12
- Ignatius van Loyola 20, 69, 153, 169
- Johannes Chrysostomos 52
Johannes van het Kruis 11, 117, 141, 148
Johannes XXIII, zie Paus Johannes XXIII
Johannes Paulus II, zie Paus Johannes Paulus II
Jona 34
Jozef, de man van Maria 143
- Kim Taegon, Andreas, en Gezellen 141
Kerkvaders (in het algemeen) 52, 76
Kowalska, Faustina 121
- Malègue, Joseph 4
Maria, Moeder van God 16, 143, 176
Martini, Carlo Maria kard. 29
Miki, Paul, en Gezellen 141
Monica 142
Morus, Thomas 126
Mozes 3
- Neri, Philipp 126
Nguyễn Van Thuân, François-Xavier kard. 17
- Padua, Antonius van 46
Paulus zie Bijbelreferenties
Paulus VI, zie Paus Paulus VI
Paus Benedictus XVI 4, 21, 89
Paus Franciscus 5, 14, 28, 35-37, 40, 43-44, 45, 49-50, 57, 61, 63, 97, 105, 125, 128, 145, 151, 160, 163
Paus Johannes XXIII 76

Paus Johannes Paulus II 9, 32, 45, 91,
96, 149
Paus Paulus VI 130, 142, 161

»Russische Pelgrim« (Anoniem) 152

Sagheddu, Maria Gabriella 5
Salesianerinnen van het klooster van
de Visitatie van Madrid 141
Salomon, Koning 165
Sara 3
Scholastica 142
Stein, Edith (Theresa Benedicta van
het Kruis) 8
Stichters van de orde van de
Dienaren van Maria (Servietenorde)
141

Teresia van Ávila 149
Teresa van Calcutta 100, 107
Teresia van Lisieux 12, 54, 72, 145
Theresa Benedicta van het Kruis
(Edith Stein) 8
Thomas van Aquino 49, 54, 59, 106,
122
Trappisten van Tibhirine 141

Vincentius a Paulo 100, 126

Zubiri, Xavier 27

Documentreferenties

Cijfers in de eerste kolom verwijzen naar de nummers van de verschillende andere documenten, die in de tweede kolom naar het (de) alineanummer(s) in dit document. Is in de eerste kolom geen nummer geplaatst, dan wordt in de alineanummers van de tweede kolom verwezen naar het betreffende document in zijn geheel.

CATECHISMUS

Catechismus-Compendium

Catechismus van de Katholieke Kerk
(15-08-1997)

	54
	80
515-218	20
521	20
1735	49
1787	80
1789	80
1970	80
1998	54
2007	54
2010	56

HEILIGE VADER

Paus Franciscus

Audiënties

De Kerk: 15. Algemene roeping tot
heiligheid (19-11-2014)

2	14
---	----

Paus Franciscus

Boodschappen

Videoboodschap aan het
internationale theologiecongres van
de Pauselijke Katholieke Universiteit

van Argentinië (03-09-2015)

44

Paus Franciscus

Brieven

Aan de Groot-Kanselier van de
Pauselijke Katholieke Universiteit van
Argentinië b.g.v. het eeuwfeest van de
theologische faculteit (03-03-2015)

40, 45

Paus Franciscus

Bullen

Misericordiae Vultus (11-04-2015)

9-10 105

12 97

Paus Franciscus

Dagelijkse overwegingen

De christelijke identiteitskaart
(09-06-2014) 63

Hoe de strategie van de duivel te
omzeilen (11-10-2013)

160

Liefdesbrief (11-11-2016)
37

133 145
311 105

Paus Franciscus
Encyclieken

Paus Franciscus
Toespraken

Laudato Si" (24-05-2015)
28

Tot de deelnemers aan het vijfde
algemene vergadering van de
Italiaanse Kerkprovincie (10-11-2015)
151

Paus Franciscus
Homilieën

Paus Benedictus XVI
Audiënties

Jubileum voor de sociaal
uitgesloten (13-11-2016)
61

Heiligheid (13-04-2011)
2 21

Paus Franciscus
Motu Proprio

Paus Benedictus XVI
Homilieën

Maiorem Hac Dilectionem
(11-07-2017)
2 5

Zoals Jezus wil ik een herder zijn,
zoals Petrus een visser van mensen
(24-04-2005)
2 4

Paus Franciscus
Postsynodale Apostolische Exhortaties

Paus Benedictus XVI
Rescripts

Evangelii Gaudium (24-11-2013)
28

6 125
40 43
44 50
85 163
94 35, 49
95 57
105 36
197 105

Ex audientia Summi Pontificis (20-
04-2005)
218 89
239 89

Amoris Laetitia (19-03-2016)
28
110 128

Novo millennio ineunte (06-01-2001)
49 96
56 9

Orientalia Lumen (02-05-1995)
16 149

Tertio millennio adveniente (10-11-1994)
37 9

H. Paus Johannes Paulus II
Encyclieken

Centesimus Annus (01-05-1991)
41 91

H. Paus Johannes Paulus II
Homilieën

Oecumenische gedachtenis van de getuigen van het geloof in de twintigste eeuw (07-05-2000)
5 9

Heiligverklaring van Agostino Zhao Rong (overl. 1815) en 119 gezellen, waaronder Zr. Maria Adolphine (Kaatje Dierckx) (uit de periode 1648 - 1930), martelaren in China, Zr. Maria Josefa, Zr. Katharine Drexel en Zr. Josephine Bakhita (01-10-2000)
5 32

H. Paus Johannes Paulus II
Postsynodale Apostolische Exhortaties

Vita Consecrata (25-03-1996)
38 45

Z. Paus Paulus VI
Apostolische Exhortaties

Gaudete in Domino (09-05-1975)
130

Z. Paus Paulus VI
Audiënties

“Verlos ons van het kwade” - Tractaat over de duivel (15-11-1972)
2-3 161

Z. Paus Paulus VI
Motu Proprio

Apostolica Sollicitudo (15-09-1965)
42 142

Z. Paus Paulus VI
Postsynodale Apostolische Exhortaties

Evangelii Nuntiandi (08-12-1975)
73 130

H. Paus Johannes XXIII
Apostolische Constituties

Missale Romanum ex auctoritate Joanne XXIII, P.P. (23-06-1962)
76

CONCILIES EN SYNODES

2e Vaticaans Concilie
Constituties

Lumen Gentium (21-11-1964)
9 6
11 10
12 8

Concilie van Trente

Sessio VI - Decretum de iustificatione (13-01-1547)

5 50
12 53

2e Synode van Orange
Canones
5 53

KERKELIJKE SCHRIJVERS

Carlo M. Kard. Martini
Le confessioni di Pietro
29

François-Xavier Kardinaal Nguyễn
Van Thuân
Vijf broden en twee vissen. Het
getuigenis van een bisschop
17

H. Augustinus
Confessiones
49, 142

De natura et gratia
49

H. Basilius van Caesarea
Homiliae
52

H. Benedictus van Nursia
Regula monasticorum
102

H. Bernardus van Clairvaux
Sermones in Canticum Canticorum
151

H. Bonaventura
Collationes in Hexaëmeron
174

De sex alis Seraphim
49

Commentaria in V librum
Sententiarum
46

Collationes de septem donis Spiritus
Sancti
46

Itinerarium Mentis in Deum
39

H. Edith Stein / Teresia Benedicta a
Cruce
Verborgenes Leben und Epiphanie
8

H. Faustina Kowalska
De goddelijke barmhartigheid in mijn
ziel. Dagboek
121

H. Fransiscus van Assisi
Brief aan broeder Antonius
46

H. Franciscus van Sales
Traite de l'Amour de Dieu
17

H. Ignatius van Loyola
Geestelijke Oefeningen
20, 69, 153

H. Johannes Chrysostomos
In epistulam ad Hebraeos
52

H. Johannes a Cruce
Cautelas
117, 141

Cántico espiritual
11

Graden van volmaaktheid
148

Raadgevingen aan een ongeschoeide
Karmeliet om de volmaaktheid te
bereiken
148

H. José Gabriel del Rosario Brochero
Predica delle bandiere
162

H. Teresa van Calcutta
Cristo en los Pobres
107

H. Teresia van Avila
Libro de la Vida
149

H. Teresia van Lisieux van het Kind
Jezus
Manuscris autobiographiques
72, 145

Acte d'offrande à l'Amour
miséricordieux
54

H. Thomas More
Gebeden
126

H. Thomas van Aquino
Summa Theologiae
49, 54, 59, 106, 122

Z. Charles de Foucauld
Opere spirituali. Antologia
155

CURIE

Congregatie voor de Geloofsleer

Placuit Deo (22-02-2018)
0
4 35

BISSCHOPPENCONFERENTIES

Bisschoppenconferentie van Canada
The Common Good or Exclusion: A
Choice for Canadians (01-02-2001)
9 99

India
Slotverklaring van de 21ste plenaire
vergadering
156

Latijns-Amerika (CELAM)
Slotdocument Vijfde Conferentie van
het Latijns-Amerikaanse Episcopaat
en de Caraïbische Eilanden (29-06-
2007)
155
388 101
464 101

Nieuw-Zeeland
Healing love (1988)
18

Regionale bisschoppenconferentie
van West-Afrika
Pastorale boodschap aan het einde
van de 2de Plenaire vergadering (02-
02-2016)
33

OVERIGE AUTEURS

Anoniem
De ware verhalen van een Russische
pelgrim
152

Hans Urs von Balthasar
Theologie und Heiligkeit (1948)
11, 22

Joseph Malègue
Pierres noires. Les classes moyennes
du Salut
7

León Bloy
La donna povera
34

Lucio Gera
Sobre el misterio del pobre
55

Zubiri, Xavier
Naturaleza, historia, Dios
27

Bijbelreferenties

De nummers in de laatste kolom verwijzen naar alineanummers binnen dit document.

* Niet rechtstreekse citaten

Bijbelaanhaling	Alineanummer	Bijbelaanhaling	Alineanummer
OUDE TESTAMENT			
Genesis		Spreuken	
Gen. 17, 1	1, 51	Spr. 4, 23	84
		Spr. 26, 11	165*
Exodus		Prediker	
Ex. 22, 20	103	Pred. 7, 14,29	127
Ex. 34, 6-9	118*	Pred. 11, 10	126
Leviticus		Wijsheid	
Lev. 11, 44	10	Wijsh. 1, 5	84
Lev. 19, 34	103	Wijsh. 11, 23-12, 2	118*
1 Samuel		Wijsheid van Jezus Sirach	
1 Sam. 16, 7	83	Sir. 14, 11,14	127
Nehemia		Jesaja	
Neh. 8, 10	123	Jes. 1, 17	79
2 Makkabeeën		Jes. 12, 6	123
2 Makk. 15, 14	154	Jes. 29, 16	51*
Psalmen		Jes. 40, 9	123
Ps. 4, 9	121	Jes. 49, 13	123
Ps. 23, 5	121	Jes. 58, 7-8	103
Ps. 27, 3	121	Jes. 61, 10	15
Ps. 27, 4	51	Jes. 66, 2	74
Ps. 37, 9,11	74*	Jeremia	
Ps. 84, 11	51	Jer. 1, 5	13
Ps. 119, 103	156*	Jer. 31, 33	83*
Ps. 119, 105	156*		
Ps. 139, 7	51*		
Ps. 139, 23-24	51*		

Bijbelaanhaling	Alineanummer	Bijbelaanhaling	Alineanummer
Ezechiël		Mc. 13, 35	164*
Ezek. 36, 26	83*	Mc. 16, 20	136
Hosea		Evangelie volgens Lucas	
Hos. 2, 16	83*	Lc. 1, 47	124
		Lc. 1, 79	121
Nahum		Lc. 5, 4	130*
Nah. 1, 3	113	Lc. 6, 20-23	63*
		Lc. 6, 20	70*
Zacharias		Lc. 6, 36	118*
Zach. 9, 9	71*, 123	Lc. 6, 36-38	81
		Lc. 6, 38	81
		Lc. 8, 1	136
NIEUWE TESTAMENT		Lc. 9, 54	174*
		Lc. 10, 5	88
Evangelie volgens Matteüs		Lc. 10, 18	159
Mt. 5, 3-12	63*, 66*	Lc. 10, 21	124
Mt. 5, 9	88	Lc. 10, 30-37	98*
Mt. 5, 11	94	Lc. 11, 24-26	165*
Mt. 5, 12	1	Lc. 12, 16-21	67*
Mt. 5, 48	81	Lc. 12, 35	164*
Mt. 6, 6	84	Lc. 13, 17	124
Mt. 6, 33	25		
Mt. 7, 12	80	Evangelie volgens Johannes	
Mt. 11, 25	170*	Joh. 1, 14	135*
Mt. 11, 29	72	Joh. 2, 25	84
Mt. 13, 29	174*	Joh. 14, 27	121
Mt. 15, 18	85*	Joh. 15, 11	124
Mt. 15, 19	85*	Joh. 16, 20.22	124
Mt. 16, 25	90	Joh. 17, 3	170
Mt. 18, 22	82	Joh. 17, 21	146
Mt. 18, 33	82		
Mt. 21, 5	71	Handelingen van de Apostelen	
Mt. 22, 36-40	86*	Hand. 2, 47	93
Mt. 24, 42	164*	Hand. 4, 1-3	93*
Mt. 25, 31-46	95, 110	Hand. 4, 21.33	93*
Mt. 25, 35	102*	Hand. 4, 29	129*, 133
Mt. 25, 35-36	95	Hand. 4, 31	133
Mt. 28, 20	129	Hand. 5, 13	93*
		Hand. 5, 17-18	93*
Evangelie volgens Marcus		Hand. 5, 41	92*, 118
Mc. 6, 50	129	Hand. 8, 8	124

Bijbelaanhaling	Alineanummer	Bijbelaanhaling	Alineanummer
Hand. 9, 28	129*	Efesiërs	
Hand. 20, 35	128, 174	Ef. 1, 4	2
Hand. 28, 31	129*	Ef. 2, 14	121
Romeinen		Ef. 3, 12	129*
Rom. 8, 31	112	Ef. 4, 26	114
Rom. 8, 39	132	Ef. 4, 31	113
Rom. 9, 16	48	Ef. 6, 11	162
Rom. 11, 6	53	Ef. 6, 16	162
Rom. 12, 1	56	Filippenzen	
Rom. 12, 1-2	51*	Fil. 1, 29	92*
Rom. 12, 15	76, 128	Fil. 2, 3	116
Rom. 12, 17	113	Fil. 2, 6-8	135*
Rom. 12, 19	113*	Fil. 4, 4	122
Rom. 12, 21	113*	Fil. 4, 6-7	114
Rom. 13, 8.10	60	Fil. 4, 11	127
Rom. 14, 17	122	Kolossenzen	
Rom. 14, 19	88	Kol. 1, 24	92*
1 Korintiërs		1 Tessalonicenzen	
1 Kor. 9, 16	130	1 Tess. 1, 6	122
1 Kor. 12, 7	11*	1 Tess. 4, 3	19
1 Kor. 13, 2	56	1 Tess. 5, 6	164*
1 Kor. 13, 3	85	1 Tess. 5, 21	168
1 Kor. 13, 12	86, 86	1 Tess. 5, 22	164
2 Korintiërs		1 Timoteüs	
2 Kor. 3, 12	129*	1 Tim. 6, 17	126
2 Kor. 5, 14	130*	2 Timoteüs	
2 Kor. 8, 9	70	2 Tim. 1, 5	3*
2 Kor. 9, 7	128	2 Tim. 1, 12	92*
2 Kor. 11, 14	165	2 Tim. 2, 22	88*
2 Kor. 13, 9	128	2 Tim. 2, 25	73*
Galaten		Hebreeën	
Gal. 5, 6	60	Heb. 3, 6	129*
Gal. 5, 14	60	Heb. 4, 12	156
Gal. 5, 22-23	15*	Heb. 10, 19	129*
Gal. 5, 23	73*	Heb. 11,1-12, 1	3
Gal. 6, 1	73, 73	Heb. 12, 10	17

Jakobus		2 Petrus	
Jak. 3, 6	115	2 Pet. 2, 22	165
Jak. 3, 18	88		
1 Petrus		1 Johannes	
1 Pet. 1, 16	10	1 Joh. 4, 19	48
1 Pet. 2, 20	92*, 119		
1 Pet. 2, 21	118	Apokalyps / Openbaringen	
1 Pet. 3, 16	73*	Apoc. 2, 10	92*
1 Pet. 4, 10	18	Apoc. 3, 20	136
1 Pet. 4, 14-16	92*	Apoc. 6, 9-10	4
1 Pet. 5, 8	161		